

I k
is een
Ander

I k is een Ander

Preken

harmen elisa (harry) brandsma

Inhoud

Belofte	3
Kindermoord	7
Herinnering is vaak pijn lijden	10
Belemmeren	13
Onze Oren	18
Daniël	23
Het is begonnen	27
Het is niet goed, wat ge doet	29
Onverwacht	32
Tegen de stroom	36
Akelig actueel – land van de tien steden	41
Pleitbezorger	45
Woest(z)ijn en vergeving	49
Bij de les	53
Beren 2	58
Mogelijk verstaan van het offer 1	61
Vrijheid als roeping	66
Christus is niet geboren	71
G'd heeft waterdragers nodig	74
Waar haal je energie uit?	76
Open de ogen	78
Wat wil je dat ik doe?	80
De moeder van Jezus was er	83

Belofte

Preek doopsgezinde gemeente Harderwijk, 14 april 1991

1^e lezing Genesis 1:23-27 / 17:17-22, 2^e lezing: Mattheüs 1:18-21.

Ogenschijnlijk hebben de twee teksten uit het Oude Testament niets te maken met de tekst uit het Nieuwe Testament. Maar bij nauwkeurige lezing blijken de aangehaalde teksten, merkwaardige, of sterker gezegd, voor ons mensen 'gekke' teksten te zijn. Sara krijgt nog een kind op hoge leeftijd¹ en de maagdelijke geboorte van Jezus², het zijn verhalen waar meestal niet op vertrouwd wordt. Kinderen plannen we wanneer we die willen krijgen. Een maagdelijke geboorte gaat er ook niet meer zo in. En zo zijn het dan verhalen die haaks staan op ons leven, onze verwachting, en hoop. De hoop die ons wordt voorgespiegeld als het gelukkige stel met een paar gezonde kinderen: de hoeksteen van de samenleving.³ Mensen die de werking van G'd gevangenzetten in het ideaal van het gelukkige gezin. Maar wordt de werking van G'd dan niet te veel geplaatst binnen een bepaalde leefvorm? Eigenen wij het onbenoembare, het onverwachtse, ons door deze idealisering niet toe? Laten we G'd wel spreken?

De verhalen die we vanmorgen gelezen hebben gaan niet volgens een biologisch patroon van verwekking of vruchtbaarheid. Het zijn verhalen die de stereotiepe beelden over voortplanting juist openbreken. Het zijn verhalen die zijn ontstaan in een tijd waarin mannen het leven bepaalden. In deze verhalen komen mannen niet of op een beperkte manier aan bod. Voor de voortplanting zijn mannen minder van belang geworden. Dat deze verhalen nu nog gelezen worden en onderdeel van onze cultuur zijn, getuigt van grote zeggingskracht. De verhalen zijn wel weer ingesneeuwd in een gangbare burgerlijke lezing die het gezin als hoeksteen en als maatstaf heeft. Toch blijft er een tegenstroom die 'bijbels' is. Bovenstaande aangehaalde verhalen pleiten voor het onmogelijke, te hopen op het onmogelijke, omdat het mogelijk is. Het laat sporen zien van G'ds genade met en over mensen. Mensen zijn niet terug te brengen tot de natuurlijke biologische afstamming.

1. Genesis 17:19.

2. Mattheüs 18:18.

3. Voormalig premier Balkenende: *'Vaak werd daar badinerend en lacherig over gedaan, maar geen gebouw kan zonder hoeksteen. Was het oubollig? Nee, het gezin is de vitale leefeenheid van morgen en overmorgen. Zo simpel is dat.'* Lijfspreuk van het CDA, na 25 jaar CDA aldus verwoord. Nederlands Dagblad 6 oktober 2005.

In de verhalen van vanmorgen zitten vreemde wendingen waaruit wij onze traditie kunnen verstaan. G'd spreekt en zijn spreken creëert leven, vogels, vissen, vee naar hun aard, en dan komt de mens naar zijn beeld, het beeld van G'd. Mensen worden niet naar hun aard geschapen, maar naar zijn beeld. Frappant is hier dat de aard wegvalt, en 'naar het beeld van G'd' genoemd wordt, als man en vrouw.

Als in de filosofie over spreken en taal gesproken wordt, dan zijn er globaal twee opties waarin gedacht wordt. De eerste optie is er één die zegt dat mensen taal ter beschikking hebben. Dat taal ontwikkeld is gedurende het leven op aarde en dat het een expressiemogelijkheid is voor 'de mens'. Mensen zijn als het ware de baas over de taal. De tweede optie zegt dat taal voorafgaat aan mensen. Taal maakt de mogelijkheid tot leven. Taal gaat aan de wereld vooraf. Deze vooronderstelling sluit aan bij het voorafgaan van het spreken van G'd. G'd die scheidt door te spreken. En voor diegenen die geloven, gaat het spreken van G'd vooraf aan het leven. Het is een spreken dat leven creëert. Een spreken die beelden voor ons vastgelegd, openbreekt. Schema's over het leven liggen niet zomaar vast. Er is immers altijd een blikrichting naar diegene die buiten onze kaders valt bij G'd. In de christelijke traditie worden deze opvattingen over mensen gerelativeerd door zijn Geest. In dit licht mogen wij, christenen, de schepping verstaan. Zo wordt dan een kader aangegeven, een optie die mensen een beter analyseapparaat kan geven om de 'werkelijkheid' te duiden en te begrijpen. Het spreken van G'd bij Sara is ook zo'n openbreking van een vast beeld en spreken dat kritiek levert op vaste beelden, vaste beelden over hoe mannen en vrouwen zouden behoren te zijn – volgens hun aard. Maar mensen zijn niet naar hun aard. En op hoge leeftijd wordt Sara een kind beloofd.

Vaste beelden worden ook wel stereotypen genoemd. Stereotypen hebben te maken met verwachtingspatronen die door ouders, cultuur, aan mensen opgelegd worden. Deze verwachtingspatronen worden vaak als biologisch vast gezien. Mensen zoeken naar hun aard terwijl G'd ze juist niet naar hun aard geschapen heeft, maar naar zijn beeld.

Dat is een beeld⁴ dat niet is.⁵ Het is de aard die veiligheid moet geven

4. Deuteronomium 5:8.

5. Cokky van Limpt, *Vloeibaar denken over God, Trouw* 20 september 2001. *Kunnen wij God 'denken' in een beeld of concept zónder hem daarin onmiddellijk te fixeren of te begrenzen? De Rotterdamse fenomenoloog Ruud Welten zoekt in zijn proefschrift naar de betekenis van het bijbelse beeldverbod in de filosofie. Bij de Franse filosofen Emmanuel Levinas en Jean-Luc Marion vindt hij interessante aanzetten tot een dergelijke filosofie, die hij de werknaam 'vloeibaar denken' geeft.*

aan mensen die zeker willen weten wie ze zijn, maar deze aard werkt onderdrukkend voor mensen die niet binnen deze bedachte aard passen. Er zijn theorieën ontstaan om die natuurlijke geaardheid van mensen te onderbouwen. Vrouwelijkheid als beeld van moeder aarde, de vrouw als zorgend, als meer emotioneel, als meer bij de natuur staand, omdat ze kan baren. De vrouw is zorgzaam, verzorgend, volgzaam, zij heeft zorg voor het leven omdat het aan haar lichaam 'gebakken' is. Zij wordt gezien als doorbreking van het rationele. Het rationele dat door de man wordt vertegenwoordigd, hij die het overzicht heeft, de 'jager', de planner, hij die zich niet zo snel door zijn emoties mee laat slepen, en gelukkig maar, want dan is er tenminste nog een die het overzicht houdt. Hij, die daardoor de machtspositie inneemt binnen de hoeksteen én de samenleving.

Irrationale lichamelijke van vrouwen tegenover de beheerste rede van mannen. En als je dan kijkt en luistert, dan blijkt dat onderdrukking onder andere gereproduceerd wordt door het vastleggen van de verschillen in sekseverhoudingen met de daarbij behorende verwachtingen – stereotypen. Het is een onderdrukking die tussen mannen en vrouwen meestal op grond van seksualiteit gebeurt en dit bedoel ik in de breedste zin van het woord. Mannenlijven hebben de macht, want wij zijn rationeel en seksueel potenter dan vrouwen. Gevolg hiervan is dat aanranding binnen een relatie haast onbespreekbaar is, er ligt een taboe op. Heteroharmonie. Alleenstaanden, of mensen met een andere seksuele geaardheid, zij worden vaak via de heteronorm benaderd of moeten zich verantwoorden voor hun andere keuze. Theologen die vraagtekens zetten bij man-vrouwrelaties zijn flikkertheologen en feministische theologes.

Zij laten door middel van hun theologische keuzes zien dat de biologische aard onderdrukkend werkt. Een onderdrukking die vaak versluiert wordt door de harmonie van de heteroseksuele relatie, waarbinnen de aard van vrouwen en mannen vaak vastgelegd is. Theologisch is het een dwaasheid om uit concrete verhalen over schepping en geboorte, abstracte normen te halen waar vervolgens concrete mensen aan moeten voldoen. Vrouwen en mannen gedragen zich volgens een afspraak waarin een tweedeling tussen biologische lichamen en waaraan ze moeten voldoen, is vastgelegd. Het zwanger worden van Maria doorbreekt zo'n afspraak. Zij wordt zwanger zonder een man. En zo wordt het bijzondere onderstreept. Niet in het gewone, maar in het bijzondere kunnen we sporen lezen, zien, voelen. Onverwachts als genade op de weg gezet. Mannen en vrouwen zijn door taal en in de taal gemaakt. Daarom kunnen we elkaar ook andere namen geven. Een andere naam die het beeld van mannen en vrouwen

openhoudt. Een andere naam, maar hoe zullen we dan heten? En met hoe je dan heet, ben je nooit alleen en nooit altijd, omdat de naam afhankelijk is van de omgeving waar je in leeft, van je 'handelen', je kijk. Ofwel, die naam is afhankelijk van de benoeming die je van anderen krijgt, die je vanuit je traditie krijgt aangereikt. Wij krijgen een naam in voorlopigheid, als beeld van G'd waar we geen beeld van mogen maken. Voor een andere naam heb je de ander nodig, hebben we G'd nodig. Deze naam is niet vast te leggen. De naam is afhankelijk van die ander, van de taal die de ander eraan geeft. Van de taal van waaruit je genoemd wordt. Mensen hebben geen aard die hen vastlegt, zij hebben de genade gekregen om zo afstand te nemen van wie ze zijn, en open te houden wie ze samen ooit zullen worden. En dat is in een wereld met meer dan alleen maar mannen en vrouwen. Een wereld waar niet benoemd wordt naar de aard, maar naar wie wij mensen ooit zullen worden.

Onze vader

Wij dragen aan u op

zij die gebukt gaan

onder heilloze benoeringen

vastgelegd, zonder speelruimte

Heer, help ons de ogen openen

onze oren te spitsen

onze handen te geven

aan hen, voor hen die gebukt gaan

onder de stereotypen die mensen vastleggen

zien dat er meer is dan natuur

Wij leven in uw genade

gegeven door uw geest

Wij denken aan mensen uit onze gemeente

die het moeilijk hebben

aan oorlogen in het klein tussen de seksen

en in het groot tussen de naties.

Wij denken aan de vredesbesprekingen in Noord-Ierland

help uw geest daar de vaste beelden open te breken

Hoofden van mannetjesputters

die in uw naam elkaar verketteren

open te zetten

Wij willen uw weg, horen, voelen, en gaan

Daarom staan we voor u

en bidden u het gebed dat we van uw zoon geleerd hebben.

Amen

Kindermoord

Preek Muiderkerk Amsterdam, datum onbekend

1^e lezing Genesis 41:53-57, 2^e lezing Mattheüs 2:13-15, 19-23

De schrijver gebruikt het verhaal van de kindermoord om aan te geven hoe groot de inbreuk van Jezus' geboorte was, en zelfs de huidige machthebber Herodus bang was voor zijn positie. Als je bang bent en je hebt macht en je overschreeuwt jezelf en als kinderen een bedreiging vormen, dan is geweld geoorloofd en heiligen alle middelen het doel. Het doel: dood Jezus. Middel: dood alle kinderen onder de twee jaar en met een beetje mazzel zit Jezus daar dan ook bij. Want als je alle kinderen doodt, dan dood je ook de toekomst van datgene wat je bedreigt.

Een 'Herodus-gedachte' en eigenlijk is het niet moeilijk om mij daarin te verplaatsen; onkwetsbaar willen zijn, je positie willen handhaven, maar bang zijn om te verliezen ... dat zijn voorwaarden om de klauwen uit te slaan. Niet dat ik vermoord heb, maar toch, als kind was ik een schreeuwlelijk, de etter die zijn gelijk wilde halen en zo was ik een Herodus in de dop. Als je de gruwelijkheid van de kindermoord op die manier vertaalt, kan het dichtbij komen, dan is onze eigen positie in het geding, dan is de machtswellusteling, de viezerik en ook de moordenaar in mijzelf aanwezig. Hoe vaak heb ik Ian Paisly – een collega-theoloog en protestantse Noord-Ierse predikant – niet dood gewenst. Dan komt geweld dichterbij en kunnen we niet aan de morele zijlijn blijven staan. En gaan ook wij niet vrijuit en moeten we herkennen dat emoties en gevoelens vaak geen nuances kennen.⁶

De kindermoord komt vaker voor in de Bijbel. Zo ook in het Eerste Testament met de profeet Elisa, hij gaat ook niet vrijuit. In Koningen kunnen wij lezen hoe Elisa van zijn werk komt.⁷ Hij had net het dode water in de stad weer levend gemaakt. Ofwel, de stad toekomst gegeven. Het water was geen onvruchtbaar water meer, maar zou voortbrengen: eten, kinderen, leven, en niet ten dode opgeschreven zijn. Als hij uit de stad vertrekt komen er 42 kinderen die hem uitschelden voor kaalkop. Elisa draait zich om en vervloekt de kinderen in de naam van de Heer. Twee beren komen uit het woud en verscheuren de kinderen. Elisa geeft in

6. Hier hebben we het 'podium' nodig om ruimte te creëren ten aanzien van deze emoties om de gevangenschap in die emoties te doorbreken.

7. Koningen 2:24.

zijn drift opdracht om kinderen te vermoorden. Hij die net daarvoor een stad toekomst heeft gegeven, doodt nu dezelfde toekomst.

Ik weet me geen raad met zo'n verhaal en ik heb er nog nooit over horen preken. Hoe ik het probeer te begrijpen, is dat zelfs profeten niet vrij zijn van Herodus-trekken. Als ik dan zo om mij heen kijk en luister, dan hoor ik kinderen die kinderen willen vermoorden. Het was op een namiddag in een kleine protestantse wijk, waar ik het verdriet en de wanhoop voelde die mij het volgende verhaal deden schrijven.

Als wij voorbij de kinderen kunnen luisteren en het geweld dat daar in Noord-Ierland speelt dichterbij durven te brengen, dan kan het aanhaken op onze eigen geheimenissen, gedachten en angst. Deze kinderen kunnen ons een spiegel voorhouden waar wij ons in herkennen.

Belfast, 3 maart 1997: **Hervonden hoop?**⁸

Het gebeurde twaalf dagen geleden op een woensdagmiddag in het Woodvale Community Centre, waar ik nu al anderhalf jaar kom om met kinderen toneel te spelen. Omdat ik een nieuwe portable minidisc-recorder had gekocht waarvan ik de opnamekwaliteit wilde uitproberen gingen wij – zomaar voor de lol – een radioprogramma maken. In de uitzending werden ook de sportuitslagen bekendgemaakt en werd veel over voetbal gepraat, want dat is haast het enige wat aan sport aan protestantse zijde bestaat. Een jongetje waande zich op een voetbalveld en riep heel hard in een lange ademstoot 'Gooooooooooooooooooooool' en vervolgde met: 'het is 2-1 voor Amazore Rangers tegen Woodvalepark 'suckers.' In de uitzending waren ook voetballers aanwezig die hun commentaar gaven op de wedstrijd, commentaren die werden afgewisseld met muziek van de Spice Girls – die toevallig net in de studio van het Community Centre aanwezig waren – We schakelden over naar een andere studio, om plaats te maken voor een vraaggesprek met kinderen uit de Woodvalebuurt, een protestantse wijk aan de Upper Shankill. Hun verhalen waren in eerste instantie onschuldige verhalen over de verveling, over het spelen op straat, over ramen ingooien bij lege huizen, over de fascinatie voor het rinkelen van het glas, over het park dat in de buurt ligt, maar later tijdens dit gesprek vroeg de interviewster: 'Als ik mijn katholieke neefje meeneem naar de studio om met jullie te praten wat doen jullie dan?' De onschuld verdween omdat de kinderen reageerden

8. Harmen Elisa Brandsma, *Dansen met Agressie, brieven aan een Ander, Hervonden Hoop*, blz. 143, Narratio, maart 2013.

met: 'We slaan hem hartstikke verrot' en later vroeg ze: 'En als je een meisje op straat ziet liggen dat bloedt en je weet dat het een katholiek meisje is, wat doe je dan?' 'Nou die laten we doodbloeden.' Al luisterend naar deze verhalen verloor ik mijn hoop, de visioenen over wat ik met mijn werk wil bereiken verschrompelden, door hun antwoorden verdween mijn hoop als sneeuw voor de zon, want door hun mond hoorde ik de haat van hun ouders, terwijl, net hiervoor, voordat de uitzending begon, een paar kinderen op mijn schoot hadden gezeten, we plezier hadden gemaakt, toneel hadden gespeeld, daarvoor zelfs was ik op straat toe geroepen: 'Hoi Harry, we komen zo hoor', een onschuldige roep van herkenning, zonder te weten wie en wat ik ben, nooit gevraagd. De kinderlijke nieuwsgierigheid naar het andere, de vreemde, die zomaar uit het niets verscheen om toneel met ze te spelen, de vreemdeling die veel interessanter was dan alle concepten over 'de ander', deze nieuwsgierigheid hadden ze overwonnen, want ze hadden het nut er niet van ingezien om mij te vragen van welk geloof ik was, het deed er immers niet toe, deze kinderen die mij zo accepteren zeiden nu: 'Schiet alle katholieken dood dan is het probleem opgelost, zij zijn begonnen en wij maken ze af.' Ik was geschokt en tranen brandden achter mijn ogen, ik zag voor me de muur die hun mond steen voor steen metselde om zichzelf en de buurt heen. Nu, na twaalf dagen, hoop ik weer en ik weet niet precies waar de hoop vandaan komt, maar ik hoop weer dat ik de kinderlijke nieuwsgierigheid kan prikkelen, zodat dit proces van afsluiting en uitsluiting vertraagd wordt en misschien zelfs ooit stil gezet wordt, dat ze: 'hoi', kunnen roepen naar de vreemdeling die zomaar uit de hemel komt vallen, maar het duurde me twaalf dagen om deze hoop opnieuw te voelen en aan papier toe te vertrouwen, want in deze twaalf dagen was ik cynisch over mijn werk, het leven in Belfast, de toekomst voor Noord-Ierland en het nut van mijn aanwezigheid in deze verscheurde samenleving.

*In de naam van G'd die ons tot leven riep,
de 'Hoi' – de engel – die hoop geeft
aan ons laat horen.
Zij – de Eeuwige –
het vleesgeworden Woord
dat ons concrete kwetsbare bestaan serieus neemt,
en van de Geest
die ons moed en kracht inademt voor onderweg.*

Amen

Herinnering is vaak pijn lijden

Preek Doopsgezinde Gemeente Zeist, 13 mei 2001

1^e lezing Deuteronomium 6:1-9, 2^e lezing Openbaring 19:1-9

In deze periode speelde de vraag of de vader van Máxima bij de trouwerij van zijn dochter met Willem-Alexander in Nederland aanwezig mocht zijn.

Wij vergeten vaak, daar zijn we mensen voor! Ons herinneren valt ons moeilijk, want herinneringen is ook vaak pijn lijden. Omdraaien brengt moed met zich mee. Terugkijken betekent jezelf ontmoeten, want jij kijkt vanuit het verleden jezelf tegemoet. Vaak is dit een verleden waar we voor weg willen lopen. Een verleden waar wij liever geen verantwoordelijkheid voor nemen. Zo kunnen wij doorhollen in onze zelfverwerkelijking, drift en onze ambities. Draven om 'thuis' te komen. Zo gaan we steeds verder van het huis van de geboorte; de grond waar we op staan, onze geschiedenis.

Dit maakt de tekst van Deuteronomium die we lazen erg toepasselijk. Voortdurend moeten we op onze opdracht worden gewezen. Deze opdracht is het vertrouwen op het gedragen worden door de Eeuwige. Om goed te kunnen zien is het goed om dit voor ogen te houden. En dicht bij onze handen te houden. Dit om goed te handelen. Daarom werd het op de deurposten geschreven, om voortdurend te herinneren. Wij leven in het huis van de Eeuwige. Bij herinneren zijn soms uiterlijkheden nodig, zoals op de deurpost binnen het joodse geloof de mezoza⁹ hangt. Herinneringen die ons kunnen behoeden tegen de maalstroom van zelfredzaamheid; een maalstroom waarbij vaak de Eeuwige uit zicht verdwijnt. Die Eeuwige, die je schraagt, raakt dan op de achtergrond. Redt uzelf! De strijdkreet die tegenwoordig luid om ons heen klinkt, staat in schrill contrast met het herinneren. Herinnert u, u was slaaf.¹⁰ Nu vergeten we dat we al slaaf geworden zijn van onze 'zelfverwerkelijking'. We moeten toch beter worden!

-
9. Naardense Bijbel Exodus 3:7 *'Hoor, Israël: de Here is onze God; de Here is één! Gij zult de Here, uw God, liefhebben met geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw kracht. Wat ik u heden gebied, zal in uw hart zijn, gij zult het uw kinderen inprenten en daarover spreken, wanneer gij in uw huis zit, wanneer gij onderweg zijt, wanneer gij nederligt en wanneer gij opstaat. Gij zult het ook tot een teken op uw hand binden en het zal u een voorhoofdsband tussen uw ogen zijn, en gij zult ze schrijven op de deurposten van uw huis en aan uw poorten.'* Deuteronomium 6:4-9.
 10. *Dan zegt de Ene: gezien, gezien heb ik, de onderdrukking van mijn gemeente, in Egypte; hun schreeuwen voor het aanschijn van hun drijvers heb ik gehoord, ja, ik heb weet van zijn smarten.*

Als je je omdraait, terugkijkt en in die zin thuiskomt, wordt het een pijnlijke weg. Vanuit het verleden kijk je jezelf aan. En Hij of Zij is vaak een 'andere Ik' die we zo graag achter ons willen houden. Iemand waar we vaak niet aan herinnerd willen worden. Herinnert u, u bent mens! Daarom staat het op uw hoofd en de deurpost, juist omdat u mens bent. En juist omdat u in deze gebroken wereld, een onvolmaakte wereld, fout loopt, mogen wij herinneren. In dit onvolmaakte leven mogen wij vooruitgrijpen op het visioen, waarin een ieder om zijn of haar plaats kan komen. En soms breekt dan de volmaaktheid in.

Hoe we ons gebroken bestaan van onszelf proberen af te schuiven, ons als het ware vrij proberen te pleiten, noem ik twee voorbeelden. Een maand geleden heeft de vader van Maxima in het dagblad *Trouw* in tien stappen naar voren gebracht waarom hij niet kon weten van de verschrikkingen in zijn land, waar hij als minister van Landbouw onder een militaire dictatuur werkte. Als je de tien punten leest, dan is het een aaneenschakeling van goedpraterij.¹¹ Een week later staat in *Trouw* dat zijn vrouw een petitie heeft ondertekend voor steun aan het regime.¹² Toeval en onwetendheid. Ik denk van niet! Waar we hier mee te maken hebben is een gedrag dat ik ook in Noord-Ierland en in de gevangenis tegenkom. Met een oud-Nederlands gezegde: 'Het is je eigen straatje schoonvegen.' Anders gezegd, maar dan klinkt het wranger: 'We hebben het niet geweten!' Omdat de beelden van de Tweede Wereldoorlog dichterbij komen, is dat pijnlijke goedpraterij. Pijnlijk voor de slachtoffers. Kijk, boeven mogen natuurlijk in Nederland komen wonen, vooral als hun dochter verliefd is. Laten we geen moraalridders worden, wat hier bij hem ontbreekt, is het inzicht in zijn eigen boef-zijn. Natuurlijk mogen alleenstaande moeders met een prins trouwen, zoals in Noorwegen gebeurt. Waarom zou dat niet mogen? Mens zijn betekent ook vergissingen kunnen maken. Daarom is er de genade en de barmhartigheid van G'd. Waar het om gaat is dat wij verantwoordelijkheid nemen voor de fouten die we hebben begaan en er niet voor weglopen. Juist in de herkenning van dit tekort kan het Koninkrijk doorbreken. Het gaat om herinnering. Als we door het dal van onze eigen tekortkomingen trekken, dan licht het beloofde land aan de horizon als richtsnoer op. Omkijken en herinneren betekent de tegenstelling van goed en fout

-
11. Jorge Zorreguieta, *Ik ben bereid om niet aanwezig te zijn op de bruiloft van mijn dochter*, *Trouw* 31 maart 2001. 'Zorreguieta onterecht afwezig' van onze redactie politiek – *Trouw*, 2 april 2001. Miguel Bonasso, *De leugens van vader Zorreguieta*, *Trouw* 3 april 2001.
 12. *Trouw*, van onze verslaggever, *Controverse rond Maxima's moeder*, 6 april 2001.

nuanceren. Dit, omdat het verleden vaak gecompliceerder is dan dat we in één oogopslag kunnen zien. Het betekent jouw verhaal in de context van de ander zien. Het is persoonlijke verhalen in de context plaatsen.

Woensdagavond bij B&W.¹³ Sonja Barend in gesprek met een historicus. De historicus – wiens naam ik vergeten ben – probeerde het grote grijze gebied van wat er in de bezetting tijdens de oorlog was, te beschrijven. Hij probeerde nuances aan te brengen en ging na waarom zoveel mensen bepaalde keuzes hadden gemaakt. Sonja kwam steeds weer terug op: ‘Goed is goed en fout is fout; dat hebben we nodig, anders verliezen we de helderheid en zijn we voordat we het weten weer overgeleverd aan het kwaad.’ Het antwoord van de historicus: ‘Juist in de herkenning dat goed en fout niet twee grootheden zijn die je zomaar tegenover elkaar kan zetten, maar in het inzicht om het grote grijze gebied proberen te begrijpen komt het meer op mijn huid en bestrijd je het kwaad. En juist dan kan ik mij er niet van af maken!’

De blik wordt dan helderder. Dit inzicht maakt mij weerbaarder, omdat ik het niet boven of buiten mij stel. Het gaat om een omdraaien en verantwoordelijkheid nemen om zo samen verder te kunnen trekken door het dal naar het beloofde land, want heil omvat een ieder. En ja, dan kunnen we misdadigers, boeven, criminelen die meereizen niet los zien van hun geschiedenis, maar met hun eigen geschiedenis.

Johannes, gevangen op Pathos, schreef tegen de verdrukking in dat het rijk dat alles verslindt, zal falen. En zo hield hij voor ons mensen de toekomst open. Daar waar verhalen verdwijnen, verdwijnt de hoop; sluit de toekomst zich tot een herhaling van het voorafgaande en eet de draak zijn kinderen. Of anders gezegd, als woorden verstommen, begint het geweld. Laten we spreken omdat wij uit onze traditie de verhalen kennen waarin het preken tot scheppen wordt. Preken op het creëren van een wereld waarin de chaos wordt bedwongen. Waar mannetjesputters niet het laatste woord hebben. Een wereld waarin de zelfgenoegzaamheid van het eigen gelijk verstomt. Want hoe wij zijn, vergeetachtige mensen, wij mogen samen gedragen worden door die Ene, om een toekomst voor ons allen tegemoet te lopen.

Amen

13. *B&W* was een discussieprogramma op de Nederlandse televisie. Het werd van 1997 tot 2005 op werkdagen uitgezonden door de VARA. Het programma werd sinds 1997 uitgezonden op Nederland 3 en werd afwisselend gepresenteerd door Sonja Barend en Paul Witteman. Het programma heette voorheen dan ook nog *Barend en Witteman*, maar die naam werd al snel afgekort tot B&W.

Belemmeren

Preek Muiderkerk Amsterdam 2002

Lezing: Mattheüs 21:23-32

Steeds als ik het bijbelgedeelte van vandaag lees, komen beelden voor mijn ogen die mij het lezen belemmeren. Commentaren willen mij ook al niet op gang brengen. Ik blijf met mijn beelden zitten. Margrietha Reinders¹⁴ vertelde me deze week: 'Je bent niet meer aan het preken, wat jij doet is getuigen.' Zij refereerde naar mijn werk in het grenshospitium en de Scheveningse gevangenis. Kortom, misschien gaat u nu wel een getuigenis horen en geen doorwrochte exegese, en toch, exegese lijkt mij, is de tekst uitleggen en die tekst zo een plaats geven binnen de context waarin wij leven. Dit leven was voor mij de afgelopen maanden bij mensen die asiel in Nederland aanvragen. Gevangen zitten zij in het grenshospitium tot hun asielaanvraag in behandeling wordt genomen.

Mijn werk: grenshospitium Amsterdam, één van de torens van de Bijlmer Bajes. Mensen in afwachting om toegelaten te worden tot de asielpcedure.

Namen: Iskandair, Mohamed, Salomon, Zaiden, Antonie, Ritaganza en vele anderen.

Mijn werk: Scheveningse gevangenis, met vrouwen die illegaal in Nederland verbleven en in afwachting zijn van uitzetting.

Namen: Mirjam, Nihad, Narjus, Jacobs, Rodriquez, Stoianova, Beizen en vele meer.

Beelden: Gevangenen, vrouwen, kinderen, families, alleenstaande moeders, mannen, verdwaald en losgeslagen van een thuis. Tussen de wal en het schip. En dan denk ik ook nog aan mensen die de wal niet gehaald hebben. Zij die verdronken zijn. Een foto uit de Volkskrant met twee badgasten op het strand die een vluchteling proberen te reanimeren. Sommigen vallen letterlijk tussen de wal en het schip en overleven het niet.

Ik werk onder anderen met vrouwen die in de Scheveningse gevangenis vastzitten omdat ze illegaal in Nederland waren. Vrouwen die wachten op uitwijzing en dat kan twee tot negen maanden en vaak nog langer duren. Ik praat met een moeder uit Afrika. Zij woonde zes jaar lang in Ierland en is per vergissing hier in Nederland opgepakt.

14. Predikant te Amsterdam.

Zij is zwart en de douane vertrouwde haar niet. Nu zit ze al twee maanden vast. Ambtelijke vergissingen nemen hun tijd. Zij is de wanhoop nabij.¹⁵ Papieren kennen geen wanhoop en geen gezicht en zo schreed de tijd voort. Ik hoor het verhaal van een meisje of beter gezegd, door haar ervaringen tijdens haar jonge leven al tot vrouw geworden. Zij is sterk, mooi en jong. Ze is blij dat ze gevangen zit. Nu is ze uit de prostitutie en gebruikt deze periode om te proberen uit dit leven als prostituee te stappen. Ze hoopt via een uitzetting uit Nederland naar huis gezonden te worden. Ik denk ook aan een zakenman die ik ontmoet heb en die zijn waardigheid heeft verloren in de gevangenis. Hij was opgepakt, hij was op de verkeerde plaats op de verkeerde tijd.¹⁶ Zijn nationaliteit werkt tegen hem want zijn thuis stond in het Midden-Oosten. Angst voor terreur zette hem gevangen. Of hij bij de bevalling van zijn zwangere vrouw over twee maanden aanwezig zal zijn is nog maar de vraag.

Verhalen van mensen die vastzitten vanwege ons eigen verlangen naar vrede en rust. Dit verlangen heeft hen overboord gezet, of anders gezegd, onze angsten laten andere mensen tussen de wal en het schip belanden. In een samenleving die dat toestaat is het slecht toeven. In zo'n samenleving worden structurele problemen platvloers en tot eigenbelang voor enkele politici teruggebracht. De analyse delft dan het onderspit en de onderbuikgevoelens waar politici op scoren vieren vaak de boventoon. Lust voor macht wordt de drijfveer. Terwijl enige afstand tot deze onderbuikgevoelens nodig is om de angst te duiden. Er is reflectie nodig of anders gezegd een analyse om te kijken waarom zoveel mensen over de wereld aan het trekken zijn – op de vlucht zijn. Of om het meer in relationele termen te zeggen: compassie en empathie zijn belangrijke voorwaarden om naar de wereld te kijken.

Het geroepen zijn in het evangelie betekent niet: samenvallen met je angsten. Het vraagt erom eens te kunnen kijken naar je

15. Zij was oorspronkelijk een vluchteling uit Sierra Leone vanwege de burgeroorlog daar en kwam met een Iers paspoort en 'greencard' Nederland binnen. Zij had een verblijfstatus in Ierland gekregen. Eén van haar kinderen wilde haar vader zien. De moeder ging voor een weekend naar Nederland om de vader te zoeken. De vijf kinderen liet zij onder toezicht van een buurvrouw en haar oudste dochter van veertien in Dublin achter. Bij de douane op Schiphol toonde zij haar verfromfaaide paspoort en de 'greencard'. Ze werd niet geloofd en nu is ze al twee maanden bij ons in het grenshospitium. Zij is de wanhoop nabij en tussen Nederland en Ierland malen de ambtelijke molens die voor erkenning en herkenning moeten zorgen voort en langzaam wordt zij tot papier vermalen. Gefrustreerd laat ik haar naar 'huis' bellen.

16. 11-9-2001, New York.

onderbuikgevoelens, je angsten. Het vraagt erom je waardigheid te behouden samen met die anderen die vluchten. Samen met hen worden wij geroepen tot wie we ooit zullen worden: liefhebbende vrije mensen. Zoals Paulus het schrijft in Galaten: 'Geen man, geen vrouw, geen vrije noch slaaf zullen we kennen'¹⁷, maar we zijn allen één in Christus Jezus. Leven in genade in besef van voorlopigheid, dat we elkaar niet bezitten maar gegeven zijn, daar gaat het om in onze zoektocht met deze wereld.

In mijn werk als predikant binnen het grenshospitium en de Scheveningse gevangenis komt regelmatig terug hoe ik die Ander nodig heb om een waardig mens te zijn.

De lezingen van vandaag zijn als een spiegel voor ons. De inzet is de bevoegdheid van het spreken van Jezus. Ofwel, waar haalt hij het recht van spreken vandaan. Dit toneel speelt zich af in het centrum van de macht, de tempel. Een binnendringer – Jezus – gaat daar verkondigen. De priester en oudsten vragen naar de bevoegdheid. Zij ontwijken de inhoud van wat Jezus zegt. Ze zijn meer geïnteresseerd in zijn 'diploma' en starten een ogenschijnlijke formele theologische discussie. Zo is het een discussie die voorbijgaat aan de inhoud van wat Jezus zegt. Het wordt een abstracte normen-en-waardendebate. Structurele problemen vallen niet op te lossen met het instellen van een normen-en-waardencommissie. Zo is dit gesprek met Jezus een voorbeeld van een schijndebat met het gevaar dat het alleen buitenkant blijft.

Het oppakken van vrouwen in het Westelijk Havengebied in Amsterdam is ook zo'n schijnvertoning. Kortstondige acties doorkruisen immers vaak opvang van vrouwen en de mogelijke aangifte van vrouwenhandel, maar scoren hoog op de politieke ladder.

Structurele problemen worden teruggebracht tot eigenbelang. Het is alsof analyse het onderspit moet delven voor onderbuikgevoelens als angst en haat de drijfveren zijn geworden. Terwijl duidelijk moge zijn dat enige afstand nodig is tot deze gevoelens en daar komt de reflectie of anders gezegd de analyse om de hoek kijken. Angst is een reële emotie, maar ook een gevaarlijke emotie om beleid op te voeren, omdat angst geen nuances kent, alleen maar kortstondige oplossingen. De stap van angst naar geweld – als bescherming – is snel gemaakt en om dit geweld te rechtvaardigen wordt vaak veel uit de kast getrokken.

17. Galaten 3:28.

Ik ken een man die uit de kast kwam.¹⁸ Hij neemt mij in vertrouwen en vertelt over het gevaar dat hij liep in het land waar hij vandaan kwam. Hij was te bang om het bij het eerste gesprek met de IND¹⁹ als reden voor zijn asielaanvraag op te geven. Hij wist immers niet hoe hier op de mannenliefde wordt gereageerd. In zijn cultuur had hij geleerd dat hij zich moest schamen en had doodsbedreigingen gehad. Later kreeg hij de moed, maar wat blijkt, bij herziening van je eerste aanvraag/gesprek word jij als onbetrouwbaar gezien.

Of, om het meer in relationele termen te zeggen: compassie en empathie worden dan belangrijk om naar de wereld te kijken. Vanuit deze bovengenoemde verhalen lees ik het gesprek van de priesters, de oudsten en Jezus in de tempel. De inzet: de bevoegdheid. Jezus koppelt bevoegdheid – nadat hij eerst de vraag met een tegenvraag heeft beantwoord – aan het verhaal van de twee zonen. Hen wordt gevraagd in de wijngaard te gaan werken. De één zegt ja en doet het niet, de ander zegt nee en gaat toch werken.

De omdraaiing:

Jezus' gesprek met de oudsten en de priester over zijn bevoegdheid heeft een achterliggend theologisch probleem. Namelijk: komt jouw spreken van boven, – de hemel –, G'd, of van beneden, – de aarde –, van de mensen. Het antwoord van Jezus is praktisch met een verhaal uit een concrete praktijk. De ene zoon zegt ja en gaat niet werken in de wijngaard, de ander zegt nee en gaat uiteindelijk werken in de wijngaard. En hij vraagt: 'Wie heeft uiteindelijk het werk van de vader gedaan?' Het antwoord is: de zoon die is gaan werken. Het antwoord van Jezus hierop is onthutsend voor de oren van de priester en de oudsten. 'Ik verzeker u, tollenaars en hoeren gaan u voor naar het Koninkrijk van G'd.' De wereld op zijn kop zou je kunnen zeggen, of anders gezegd de wereld dichtgesmeerd met een passende, vooraf gegeven moraal over goed en fout, een wereld waar het uiteindelijke oordeel niet aan ons is, maar overgegeven aan de Eeuwige.

Geloof wordt gekoppeld aan daad ofwel, de waarheid is concreet. In het oprichten van de Ander halen we de legitimatie en daarmee houden we de toekomst open en verzanden we niet in discussies of al het spreken van boven, de hemel of van beneden, de aarde, komt. De vraag zelf is

18. Zoals het genoemd wordt als je aan ander meedeelt dat je op de gelijke sekse valt.

19. Immigratie- en Naturalisatiedienst.

niet relevant. Spreken komt namelijk voort uit de wil de toekomst open te houden voor een ieder. Een uiteindelijk oordeel is niet aan ons. Deze voorlopigheid is geen relativering, maar de voorlopigheid is concreet en vraagt steeds nieuwe analyses en antwoorden. De theologie van bescherming en exclusiviteit is een gevaarlijke en bedenkelijke theologie en brengt bedenkelijke leiders voort. Eigenbelang maakt dat de blik naar binnen gericht is en is een voedingsbodem voor fundamentalisme. Angst vergroot de neiging tot moraliseren in plaats van analyseren en compassie en te snel is er de wijzende vinger richting de ander. En juist deze praktijk wordt doorbroken.

De schriftgeleerde en farizeeërs doen niet wat ze zeggen. Hoeren en tollenaars zeggen niet wat ze doen. Als het er op aankomt, verdient het tweede de voorkeur. Niet wat je zegt is doorslaggevend, maar wat je doet maakt het verschil. Hier komen dan de daden om de hoek kijken en de ommekeer die mogelijk blijft.²⁰ Op het punt van arrestatie en executie is bevoegdheid geen discussiepunt meer, maar is de praktijk. Binnen de discussietechniek van de leiders is geen ruimte voor de daden. Jezus scheept ze dan ook vakkundig af.

Acceptatie en reflectie, analyse en compassie – empathie – zijn nodig. De bereidheid om naar je eigen rol te kijken in de acceptatie van je angst – de onderbuik –, maar des te meer in hoe die angst te vertalen in een wereld waarbinnen een ieder welkom is. De koninklijke vrede is gebaseerd op delen met de Ander en niet het buitensluiten. Wij mogen deze toekomst die ons aangezegd is vandaag samen vieren in de maaltijd van vrede waarin wij elkaar oprichten en wij delen het brood uit de hemel die gegroeid is in de aarde en de wijn uit de wijngaard van de vrede.

Amen

20. Psalm 23:1-10.

Onze Oren

Preek Doopsgezinde Gemeente Zeist

1^e lezing: Zacharia 7:9-12, 2^e lezing: Mattheüs 11:25-30

Vaak lezen we verhalen die niet voor ons oor geschreven zijn. Zo ook nu als we Mattheüs lezen. Hij schreef voor de mensen die in de traditie van het Eerste Testament hun geloof belijden. Hij plaatst Jezus' optreden binnen deze traditie. In zijn boek ontstaat zo een gesprek met de schriftgeleerde, farizeeën over de interpretatie die volgens Mattheüs Jezus aan de Thora gaf. Verschillende vertaalslagen zijn dan ook nodig om de drie-eenheid schrijver-lezer-ontvanger mee te nemen binnen het lezen en horen van deze tekst. 1) Schrijver: Mattheüs, 2) Protagonist²¹: Jezus, 3) Podium waarop het plaatsvindt, met zijn 'bezoekers' de schriftgeleerde, de kijkers, het publiek en 4) wij als toehoorders, de kerkgangers die nu, 1930 jaar later het verhaal via mijn mond en interpretatie horen.

Om de vertaalslagen te begrijpen moeten we het gedeelte van de tekst dat wij vanmorgen gelezen hebben, binnen de context van de verhaallijn van het schrijven van Mattheüs lezen, hij maakt immers de compositie en is de eindredacteur. Als we door de compositie wandelen dan komen we de eerste noodzakelijke vertaalslag tegen. Deze ligt in het feit dat Mattheüs niet voor de heidenen schreef. Bij de uitzending van de discipelen horen we in Mattheüs: 'Begeeft u niet onder de heidenen en gaat niet binnen in een stad van de Samaritanen; gij moet veeleer gaan naar de verloren schapen van het huis van Israël'... Als wij ons terug verplaatsen – wat wij niet kunnen, wij zijn immers door tijd en ruimte begrensd – maar in die tijd waren wij de heidenen, dus niet de adressanten voor dit verhaal geweest. Bijvoorbeeld bij Marcus ontbreekt de zin 'begeeft u niet onder de heidenen', Mattheüs maakt met die zin een afbakening van het publiek waar hij voor schrijft.

Een volgende vertaalslag die we dienen te maken is dat Mattheüs vijftig jaar na de kruisigingsdood van Jezus schreef. Wat we dus horen is Jezus' optreden door de pen van de schrijver. Anders gezegd, van Jezus zelf

21. Protagonist (van het Grieks *protagonistes* (πρωταγωνιστής); hij die de eerste rol speelt/hoofdacteur is de aanduiding voor het personage waar het verhaal in het boek om draait. In een klassieke vertelling gaat het meestal om één personage of een koppel. De term wordt ook vaak gebruikt als synoniem voor de held van het verhaal. In overdrachtelijke zin heeft protagonist ook de betekenis van voorvechter, wegbereider, pionier.

weten we eigenlijk niets en we moeten het doen met de interpretatie van Mattheüs. En dan de laatste vertaalslag: wij leven in een andere tijd, een tijd die weet heeft van hoe teksten uit het Tweede 'Nieuwe' Testament gebruikt zijn om de Thora als achterhaald te verklaren. Als een kind zich afdraait van zijn moeder gaat dat altijd met polemieken over de inzet van de opvoeding samen. Zo ook nu. Het gaat dan ook om het proces van verstaan. Hoe hebben de schriftgeleerden het kunnen horen en hoe heeft Mattheüs Jezus' leven geïnterpreteerd? Hoe kunnen wij ons in de tekst herkennen? En hoe verstaan wij deze dan? Met deze manier van lezen zijn wij in het geding.

Een joodse kennis van mij vertelde me een joodse uitspraak: 'Twee rabbijnen, drie synagoge's.' Met zo'n uitspraak hoor je welke mogelijkheden tot interpretatie er zijn. Met deze – voor mij – wijze uitspraak in het achterhoofd wil ik met u naar deze tekst luisteren.

De lezing van vanmorgen staat binnen een tweegesprek van Jezus met de hoeders van het geloof in die tijd, de schriftgeleerden en farizeeën. Vooraf aan de tekst van deze morgen zien we dat Jezus steden rondgaat, geneest, onderricht geeft, 'de blijde boodschap' verkondigt en elke keer wordt hem door schriftgeleerden en farizeeën gevraagd: 'Wat geeft jou de legitimiteit, het recht om dit te doen?' Op grond van hun lezing van de Thora vragen zij zich dit immers af. Na de lezingen van vanmorgen begint Jezus op sabbat handelingen te verrichten die buiten hun, door Mattheüs ingezette interpretatie van de schriftgeleerden valt. Dat komt deze vraag helemaal tot een hoogtepunt. De schriftgeleerden nemen immers aanstoot aan deze handelingen. In Mattheüs lezen we dat Jezus op sabbat aren gaat plukken²², dat hij geneest op de sabbat en later lopen al deze handelingen uit tot een hoogtepunt waarin omstanders zich afvragen of Jezus de zoon van David zou kunnen zijn.²³ Het antwoord van de farizeeën is dat Jezus duivels uitdrijft met behulp van de grote duivel Beëlzebub.²⁴

Het antwoord van Mattheüs op deze vraag in zijn schrijven, is dat hij suggereert dat Jezus vanuit de geest van G'd handelt en hij doet er zelfs een schep boven op²⁵: 'Maar als ik door de geest G'ds duivels uitdrijf, dan is inderdaad het rijk van G'd tot u gekomen. De verhaallijn die Mattheüs

22. Mattheüs hoofdstuk 12.

23. Mattheüs 12:23.

24. Mattheüs 12:24.

25. Mattheüs 12:38.

inzet loopt via de genezingen uit op een climax waarin het plaatsgeven van gemarginaliseerden binnen het huis Israël centraal staat. Ook daarin staat Jezus niet alleen, want Mattheüs maakt hier een knipoog naar zijn traditie. Bij Zacharia lezen wij immers: ‘Bewijst elkander de liefde, verdruk niet de weduwe en wees.’ En zo zijn er tal van verwijzingen naar de Thora te maken waarin het gaat om mensen die uitgestoten zijn uit de traditie – geschiedenis – van het huis Israël en waar profeten opkomen voor de uitgestotenen en hen weer willen terugplaatsen binnen die traditie.

In de lezing van vandaag klinkt ‘wanhoop’ en ironie van Jezus als hij zegt: ‘Ik prijs U Vader, Heer van hemel en aarde, omdat Gij deze dingen verborgen gehouden hebt voor wijzen en verstandigen, maar hebt geopenbaard aan kleinen.’ ‘Kleinen’ wordt verschillend vertaald: in de Statenvertaling en in de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap in kinderen. In de Luthervertaling in onmondigen en in de Leidse vertaling in eenvoudigen. In mijn begrip komt de Luthervertaling er het dichtste bij. Want de kinderen waren niet zoals wij in onze romantische blik dat kind voorstellen, het onwetende en spontane kind, ofwel het beeld dat volwassenen graag over het kind hebben – misschien als een verlangen naar een verloren jeugd? Nee, het kind dat hier beschreven wordt is de niet-volwassenen, de onthechten²⁶, zij die onder aan de hiërarchie van de samenleving staan en in die zin gelijk zijn aan de ‘melaatse’. Maar waar de melaatse niet de potentie van invoeging meer bezit in het systeem – de geschiedenis – daar is bij het kind nog wel die mogelijkheid aanwezig, want kinderen kunnen groot worden. Het gaat dus niet om dat wij geloven als een kind dat losstaat van geschiedenis en zich overgeeft aan de goede trouw van zijn verzorgers, maar het gaat om een horen met de oren van het kind dat op de niet-plaats staat, zij die gaan plek hebben, geen stem hebben. Als schrijver en auteur van zijn verhaal kan Mattheüs niet weten hoe zijn verhaal ontvangen wordt. Het schetst een podium waarop zijn verhaal zich afspeelt. Het is aan ons als luisteraar om de vertaling te maken. En die zit volgens mij ook verborgen in zijn verhaal. Namelijk: hoe ontvangen wij datgene wat hij geschreven heeft? Want dan zijn wij in het geding, ook al zijn wij niet de adressanten. Want hoe luisteren wij, hoe horen wij over het komende Koninkrijk. Het moge duidelijk zijn dat ik het probeer te horen als: daar waar nu duivels uitgedreven worden, daar is inderdaad het Rijk G’ds tot ons gekomen.

26. R.G. van Roon, *Visie op kind en jongeren vanuit een vooroordeel*, Kok Kampen, 1977.

Ook nu wordt het Tweede Testament nog vaak tegen het Eerste uitgespeeld. Volgens mij ligt het in het verlengde en gaat het om de interpretatie van geschiedenis en tekst. Uit de gelezen tekst van vanmorgen lees ik: als wij onszelf eigenlijk opsluiten in onze interpretatie over geloof en niet openstaan voor nieuwe inzichten en interpretaties, dan lopen we de kans tot duivels te worden omdat gemarginaliseerden van het heil uitgesloten zijn. Dit zien we vaak in oorlogstijd wanneer taal ééndimensionaal wordt en angst de keuzes gaat overheersen. Ik voel het aan mijn eigen lijf. Als mij pijn gedaan wordt, dan wil ik de pijn uitbannen en een ander graag de schuld geven van mijn pijn. Maar er hoeft geen directe lijn te zijn tussen mijn pijn en het optreden van die Ander. Ik als ontvanger, luisteraar, plaats namelijk ook graag het vreemde, die ander, binnen mijn referentiekader. Dit stuurt mijn verontwaardiging over interpretatie van wat mij dierbaar is. Vanuit zo'n positie kan ik slecht luisteren naar de mensen met 'de niet-plaats'. Als wij niet luisteren naar de gemarginaliseerden dan lopen we het gevaar mensen opnieuw te kruisigen omdat onze oren verstopt zitten, de ogen vertroebeld zijn en ons gezamenlijk lopen tot een stilstand is gekomen.

Als we ons halfslachtig rondwentelen in pseudo-humanistisch gepraat maar zelf de consequentie van onze bezorgdheid ten aanzien van vluchtelingen – Kosovo – niet willen trekken, onszelf beschermen en solidariteit ophoudt bij de deur van ons huis of landsgrens. Als vanuit een leunstoel wordt gemoraliseerd over wat wel en niet mag en vooral die Ander als schuldige wordt aangewezen, dan maken wij ons hart hard als diamant en halen wij onze schouders op, zodat de pijn, de klacht van die Ander langs ons af kan glijden. Wij zijn dan als een aanklager en beul tegelijk.

De vragen zijn dan: Hoe schrijf ik mijn verhaal? Wie zijn mijn toehoorders? Hoe hoor ik het verhaal van die Ander aan? En hoe vinden wij een taal om te vertellen dat ook hier in deze gebroken wereld het koninkrijk zo nu en dan aanbreekt? Met deze vragen zijn wij terug bij de drie-eenheid. Wij schrijven onszelf als protagonisten binnen de geschiedenis en regisseren onszelf op het podium van de wereld waarin wij leven. Ons leven is in gemeenschap, met de omstanders. Wij hebben niet de controle over hoe ons 'schrijven' ontvangen wordt. Wij blijven verantwoordelijk voor wat de boodschap is. Het is een boodschap die de gemarginaliseerde meeneemt in het koninkrijk van G'd. Zo is dit proces geen abstractie, maar één waar wijzelf in al onze grilligheid onderdeel van zijn.

*Opdat onze oren horen, de ogen zien, de neus ruikt, de niet-plaats
het kind in ons midden zo dat wij samen
op weg mogen gaan naar het koninkrijk dat komt
maar ook is, al is het maar heel even
en vaak tegen beter weten in.*

Amen

Daniël

Preek Muiderkerk Amsterdam, 17 november 2002

Lezing: Daniël 6:2-29

Bij dit verhaal van Daniël in de leeuwenkuil worden we al snel meegesleept in een onmogelijke mogelijkheid. Er wordt een situatie geschetst die naar ons weten en inzicht volslagen onmogelijk is en toch wordt er van zo'n situatie gesproken. De vraag is dan: waarom zouden wij zo'n gek verhaal blijven lezen en vieren? Ik denk omdat het één van de waarden van ons geloof is, het onmogelijke kunnen denken, kunnen ervaren, kunnen vieren en delen. Vaak worden verhalen dichtgesmeerd met eenduidige lezingen, verstaan van wat men hoort kan moeilijk zijn. Zo zijn we in de christelijke traditie regelmatig vergeten te luisteren en werd de vraag verschoven naar het letterlijke waarheidsgehalte in plaats van naar het luisteren van het werkingsgehalte van het verhaal. Dit zijn twee verschillende grootheden die we niet zomaar op elkaar kunnen leggen. Het boek Daniël is daar een voorbeeld van als we daar geschiedenisanalyse op loslaten en er toekomstverwachtingen uit gaan lezen als in steen gebeitelde waarheden, dan zouden we bedrogen uit kunnen komen en mijns inziens voorbij een essentieel onderdeel van het christendom schieten, namelijk het onmogelijke als mogelijk te denken en te vieren. Het boek Daniël is een poging om het lijden of anders gezegd het kwaad in de geschiedenis te duiden en te plaatsen binnen G'ds geschiedenis met de wereld. Groot probleem is dan: waar kan oordeel plaatsvinden als ogenschijnlijk mensen hun straf ontlopen? Als in deze wereld mensen die kwaad doen zonder straf kunnen ontkomen, dan is het nodig om een plaats te construeren waar de kwade mensen alsnog kunnen worden gestraft, het oordeel niet ontlopen, een oordeel dat plaatsvindt na dit leven.

Om zo het lijden binnen een perspectief te kunnen plaatsen van een toekomst voor alle mensen. Theologisch is het antwoord daarop: de Eeuwige heeft het laatste oordeel en bij haar zullen wij ons vertrouwen moeten leggen willen we niet gevangen worden in het web van eindigheid en wreed afgebroken levens. Voor het oplossen van dit probleem is er een transcendentie nodig, een G'd, die eeuwig is, die lijden binnen een voorzegde heilsgeschiedenis kan plaatsen. G'd als uiterste noodzaak om eindige verhalen, mensenverhalen een perspectief te geven. In deze zin is Daniël een verzetsboek, een boek dat zich verzet tegen eindigheid en totalitarisme die mensenlevens vragen en tot overnachten in de leeuwenkuil dwingen. Het verhaal in de leeuwenkuil pleit voor een open

eind, een open eind omdat bij G'd en met G'd alles mogelijk is. En als je het zo leest, is het een verhaal van troost en een verhaal van verzet en overgave. Het is een verhaal waarin opgetreden wordt – vanuit G'ds wege – in een onrechtvaardige situatie. Het is geen verzetsverhaal met groot heldendom, het verzet zit in het vertrouwen van Daniël op G'd. Daniël heeft het ver geschopt en we lezen dat Rarius erover denkt om Daniël de één na belangrijkste man van zijn rijk te maken.

In de gespreksgroep met vrouwen in het grenshospitium waar ik werk, hebben we over Daniël 6 gesproken. De reactie was dat dit verhaal een verhaal vol troost is. Een G'd die je redt uit de leeuwenkuil, een G'd waar je op vertrouwen kunt. Bij zo'n lezing ligt het accent op de overgave. Aan deze overgave kunnen kwalijke kanten zitten, namelijk als de overgave in zichzelf een wet van Meden en Perzen wordt en het handelen van mensen in de weg gaat staan. Maar bij deze lezing is er ook sprake van troost en ik heb moeten leren deze opvatting te horen en te laten staan, niet te bekritisieren, niet te betichten van passiviteit. Bij deze lezing zou je kunnen zeggen dat de context waarbinnen we het verhaal lezen het verstaan van het verhaal beïnvloedt en bepaalt. De leeuwen in de kuil werden gezien als minister van Justitie – rechtvaardigheid – en rechters en advocaten. Wij moesten lachen om deze lezing vanwege de tegenstelling die het teweegbracht. De minister van Justitie – in het Engels 'justice'/ rechtvaardigheid; in het Engels omsluit het woord 'justice' rechtvaardigheid en recht, in het Nederlands verdwijnt deze koppeling. Zo kwamen wij tot het inzicht dat rechtvaardigheid en recht vaak gedefinieerd worden langs bepaalde groepslijnen. Of anders gezegd, recht en rechtvaardigheid worden vaak afgemeten langs de belangen van een bepaalde groep. De vrouwen voelen dat hun onrecht wordt aangedaan, zij zitten gevangen en zijn niet crimineel. In hun ogen is er sprake van onrechtvaardig lijden zonder te weten wanneer en hoe je vrij komt. De werking van dit verhaal van de leeuwenkuil ligt in hun situatie in eerste instantie bij het pastorale, de troost en niet zozeer bij het verzet. Want in het gesprek bleek dat beide polen moeilijk bij elkaar te denken waren. Als G'd belooft in te breken, hoe kun je je dan kwaad op G'd maken, G'd zal voor je zorgen, maar het duurt wel erg lang voordat de steen van de kuil afgenomen wordt. Rarius lag nog wakker om Daniël en wilde die nacht niet vrijen, maar wie ligt er nog wakker voor de vrouwen in het grenshospitium of slaat er een vrijpartij voor over? Na enige aarzeling zei één van de vrouwen dat zij kwaad was op G'd en andere vrouwen vielen haar daarin later één voor één bij. Deze kwaadheid lag ook in hun situatie verankerd. Hoe is het mogelijk dat je als niet-crimineel gevangengezet kan

worden alleen omdat je een betere toekomst wenst en zoekt? Het verhaal van Daniël is ook een verzetsverhaal, een verhaal dat een doorgang biedt en worstelt met de vraag hoe de geschiedenis door te laten gaan. Je zou namelijk kunnen zeggen dat door in dienst te zijn van een vreemde overheid, zoals Daniël, hij niet rechtschapen is, maar juist deze positie blijkt mogelijkheden te bieden voor de joodse bevolking omdat Daniël zijn positie niet gebruikt om er zelf beter van te worden – zoals de koning en zijn decreet –, maar omdat anderen daardoor een betere toekomst krijgen. Het verzet van Daniël is gelegen in het feit dat hij, al is hij in dienst van het koningschap van Darius, weigert het koningschap vast te leggen in een aanbidding daarvan.

Daniël blijft buigen voor een open toekomst, voor een van buitenaf, en hij zegt in zijn buiging: 'uiteindelijk hebben wij niet het laatste woord'. En zo stelt hij het transcendente centraal en zijn handelen voor de koning wordt een voorlopig handelen waar uiteindelijk niet hij en zeker niet de colliga's die hem aanbrengen een uitspraak over kunnen doen. In zijn buiging ligt de uiteindelijke beoordeling bij G'd en binnen zijn/haar geschiedenis met ons zal zijn optreden beoordeeld worden. En door dit buigen wordt het verhaal een verzetsverhaal tegen het lijden en plaatst het oordeel over leed in een goddelijk perspectief. Een verhaal dat we niet kunnen of mogen claimen als een uiteindelijk antwoord. Maar een verhaal dat pijn verwoordt en zo deze pijn plaatst binnen G'ds handelen met ons zodat we niet onnodig vergeten worden, maar ons gedragen weten binnen een netwerk van verhalen en mogelijkheden van G'd met deze wereld. Een verhaal dat oproept tot verzet maar ook tot overgave. En het bevel van de koning om de mannen die Daniël beschuldigd hadden te straffen en in de leeuwenkuil te werpen met vrouw en kinderen kun je als barbaars lezen, immers wat hebben de vrouwen en kinderen te maken met het optreden van de rijksambtenaren? Ik stel een andere lezing voor. In dit vers komt voor mij het thema van collectieve schuld naar voren. Schuld is individueel zwaar en moeilijk te dragen. Schuld is een collectief woord zoals visioen en bijbelse hoop altijd collectief is. De hoop en leed zijn een collectief en in het individueel maken daarvan schuilt juist de onrechtvaardigheid. Zo ook staat deze schuld van de twee rijksambtenaren in een breder perspectief: in het gooien van vrouwen en hun kinderen met de ambtenaren in de leeuwenkuil, wordt de bekering van koning Darius zichtbaar.

Dit ontgaat je bij de letterlijke lezing, maar als je de tekst leest vanuit het perspectief van een oud-Nederlands gezegde: 'Wie kinderen heeft, heeft

de toekomst, dan ontstaat er een ander gezichtspunt. Kinderen zijn de toekomst en moeders baren toekomst. In de ondergang van de kinderen en vrouwen wordt ons aangezegd dat de toekomst van bedrog en van het aanbidden van mensengoden geen toekomst mag hebben. Als wij het zo kunnen lezen en horen dan wordt in het gooien van de vrouwen en de kinderen in de leeuwenkuil de omslag van koning Darius zichtbaar. En is dit werpen in de leeuwenkuil van hen een consequentie van zijn bekering. De bekering van zijn koningschap naar de erkenning van het koningschap van G'd. Het op zo'n manier lezen van het verhaal betekent in consequentie daarvan dat wij verantwoordelijk voor elkaar zijn. Dat menselijk handelen niet een individueel gebeuren is, maar ligt ingebed binnen een gedeelde aanspraak, een gedeelde geschiedenis. Hier zit ook de vreugde van het verzet, want in deze wetenschap kan ons handelen de geschiedenis openhouden voor het inbreken van G'ds wege.

Gezamenlijk zijn wij verantwoordelijk voor welke G'd of goden wij buigen. En in onze weigering voor het buigen voor de goden van deze wereld, en in de buiging voor de Eeuwige kunnen wij de toekomst openhouden, een toekomst niet alleen voor onszelf maar een toekomst waar de vrouwen uit het grenshospitium: Danielle, Sandra, Claudia, en Miriam, in mee mogen delen. Een geschiedenis en toekomst voor ons allen, voorzegd vanuit G'd de Eeuwige en door ons mogelijk gemaakt in verzet en overgave.

Amen

Het is begonnen

Preek Muiderkerk Amsterdam, Marcus 1:1-12

Vandaag is het echt begonnen en in die zin zijn we blij, blij dat de hemel openbrak en G'd heeft gesproken. Een blijdschap die in schril contrast staat met wat in de wereld gebeurt. Oorlogen en dreigingen van oorlogen. Oplossingen? De vraag waar het in de wereld om draait is steeds ingewikkelder te beantwoorden. Humanitaire nood wordt gebruikt om vraagstukken van oorlog en vrede te verdoezelen. De angst voor aanslagen maakt het Westen steeds argwanender en deze argwaan is een goede manier het eigen aandeel in de humanitaire nood te verdoezelen.

Ds. F.H. Breukelman²⁷ zegt het zo: 'Doordat de hemel openbrak komt de hemel zelf in het geding.' Kortom, de hemel staat niet los van wereld om ons heen en het appèl vanuit de hemel is een concreet appèl, niet iets abstracts, een abstract verhaal. Nee, concrete gebeurtenissen, daar draait het om na de doop van Jezus, en nu nog. De duisternis en de chaos waren er in het begin, maar G'ds scheppen maakt plaats voor het leven. Adem die spreekt, opricht en voortstuwt, adem die schept.

Nu ook weer aan het begin van Jezus' optreden. Hoe het begon: elk mens dat geboren wordt is welkom en mogen we vieren. Zo ook vierden wij de komst van Jezus enkele weken geleden. Maar toen was het nog niet echt begonnen, want een Messias wordt niet geboren, dat weten we toch? Een Messias ontstaat in het handelen, in de werken, in de daden. Met deze doop begint Jezus op het pad van zijn werken en zo van het verkrijgen van zijn titel 'de Christus'. In deze zin zou je kunnen zeggen: het is een logisch vervolg op de kerst; waar kerst een romantisch feest is van de geboorte, ligt de nadruk nu meer op de inbreuk die Jezus met zijn werken in deze wereld heeft gemaakt, ofwel: zijn testfase begint. Is hij de lang verwachte? De tekenen in het verhaal beloven veel, G'd claimt hem als zijn zoon en de hemel breekt open, niets verhullend meer, de werken zijn begonnen.

In de intro van het verhaal wordt Jezus binnen de geschiedenis van G'd met het volk Israël geplaatst. Johannes wordt als een profeet uitgetekend en gezien als de nieuwe Elia, aankondiger van de Messias, en verwijst zo direct naar Jezus. Geen breuk, maar een andere aanvliegroute.

27. Ds. H.F. Breukelman, 1916-1993. Uit opnames gemaakt in VE 90 studentenecclesia, Amsterdam 1984.

Door de verwijzingen naar Jesaja wordt de belofte opnieuw invulling gegeven. Jesaja legt de nadruk op de terugkeer uit ballingschap naar een wereld waar dorstigen kunnen drinken, hongerigen kunnen eten, armen zonder geld kunnen kopen. Dit visioen, ingezet bij het begin van het optreden van Jezus, dat belooft nogal wat. Dit verhaal heeft nogal wat gevegd van het christendom en regelmatig worden er uitglijders gemaakt. Het is o zo duister, de wereld. Het geheim van de hemel wordt in het eerste gedeelte van Marcus aan ons geopenbaard of in ieder geval naar beneden gehaald, we krijgen een doorkijk te zien. De Hemel zelf is in het geding en niet meer los te koppelen van ons handelen hier op aarde. Zo zouden we het optreden van Jezus kunnen zien in zijn verdere loopbaan. In deze openbaring licht een groot gevaar, want als je iets openbaart is het niet meer geheim en als een geheim verdwijnt dan zijn de aarde en de hemel voor altijd duidelijk, en mijn geloof maakt nu juist dat ik grote argwaan tegen deze duidelijkheid heb en zelf denk dat het leven onleefbaar wordt als alles geopenbaard wordt.

De hemel in het geding met ons optreden en handelen. Het gaat om het gedragen weten en het handelen. In de discussie over de doop komt deze tweeslag terug: de dialectiek van loslaten en handelen. In het christendom speelt doop een belangrijke rol. Zo ook in dit verhaal aan het begin van het optreden van Jezus. En de opvattingen over de doop zijn tijdens de geschiedenis van het christendom regelmatig verschillend geïnterpreteerd.

[rest van de preek is verloren gegaan.]

Het is niet goed, wat ge doet

*'Gij raakt uitgeput, gij zowel als het volk dat met u is; want dit is te waar voor u, gij kunt het niet alleen doen.'*²⁸

Preek Muiderkerk Amsterdam, augustus 2003

Lezing Exodus 18: 1-24

Dit advies komt als het ware van buiten af, een aangetrouwde, de schoonvader, zelf geen Israëliet en al priester voordat Mozes met zijn dochter Seppora trouwde. Een buitenstaander en hij en nu is hij diegene die helder kijkt en vragen stelt over Mozes' optreden. Hij wordt diegene die verder kijkt en de toekomst ziet. 'Het is niet goed voor jou en voor het volk wat om je heen is.' Hij is het die de analyse maakt en het inzicht heeft, van buitenstaander voorloper worden, net op het juiste moment dat zeggen wat je moet doen en een beter inzicht hebben in de traditie waar je bij ingevoerd bent. Dat is Jethro de schoonvader.

In het parallelverhaal in Deuteronomium²⁹ krijgt Mozes zelf dit inzicht om mannen aan te stellen en dat maakt dit verhaal juist zo leuk: dat hier³⁰ de man die later alleen schoonvader wordt genoemd de omdraaiing in werking stelt. Niet goed voor jezelf en niet goed voor het volk dat om je heen verzameld is. Een bezorgdheid die laat zien dan zelfs een man van G'd of misschien wel juist een man van G'd kwetsbaar is. Niet tot eindeloze geweldige zaken in staat zijn en ook zijn grenzen hebben. Je zou het zo kunnen zeggen: 'Vrouwen en mannen ken uw grens.' Weet op tijd uw inzichten en betrokkenheid te delen. Als je het niet doet, zou het wel eens niet goed voor jezelf kunnen zijn, maar ook niet voor de mensen die om je heen verzameld zijn.

Uitermate concreet is de oplossing ook, want in de oplossing die Jethro voorstelt is hij zich ook al bewust van het gevaar dat delen van inzicht met zich mee kan brengen: weest op uw hoede, zoek mensen die zich niet laten omkopen of anders gezegd, die niet op eigen voordeel of winst uit zijn.³¹ Eigen winst staat hier tegenover 'de weg bekendmaken'. Zo komen we met Jethro op een spoor over wat de wetten van G'd en het inslijpen van die wetten kan betekenen voor ons mensen:

28. Exodus 18:17.

29. Deuteronomium 1:9.

30. Exodus 18.

31. Exodus 18:21.

- 1) alert zijn op je eigen kunnen;
- 2) inslijpen heeft te maken met delen, met het eventuele gevaar van mogelijk winstbejag;
- 3) dat voorbij eigen voordeel kunnen werken niet goed is voor de mensen die om je heen verzameld zijn.

In deze overweging wil ik daar verder bij stilstaan. Volgens mij plaatst dit verhaal er een vraag bij hoe wij nu, en zeker toen ook datgene waarborgen dat voor ons een hoog goed is. Hoe waarborgen wij de zegen van G'd voor ons en voor ons nageslacht? Hiervoor is een structuur nodig, maar het is een afgebakende structuur. De afbakening ligt bij het niet laten omkopen. Je laten omkopen, dan staat 'jezelf' in het centrum en de winst voor de desbetreffende 'jou'. Dat staat tegenover jezelf samen denken met diegenen die om je heen verzameld zijn. Anders gezegd, het gaat erom jezelf voortdurend in verhouding met de groep te denken. De weg van G'd is niet los verkrijgbaar, maar dient gedeeld te worden. Je bent een onderdeel van een groep en je staat niet op jezelf, want: 'Gij raakt geheel uitgeput als wel het volk dat met u is.'

In deze zin is het ook een troostrijk verhaal, de troost zit hem in het relativeren van jezelf als individu en anderzijds van de groep als inclusief gegeven. Juist degene die van buiten de groep komt – Jethro, die van buiten de op dat moment gangbare godsdienst is –, is diegene die de nood in dit verhaal het scherpst ziet. Elk systeem heeft een buiten nodig! Een buiten dat kan inbreken! Een inbreken waardoor het systeem leefbaar wordt.

Voor Mozes zou het als het zo doorging niet goed aflopen en ook niet met het verzamelde volk. Wij mensen hebben een buiten nodig, een buiten dat wij 'G'd' noemen. En dit buiten dient bemiddeld te worden en ook die bemiddeling kun je niet vastleggen op een persoon. Dit is het heldere inzicht van Jethro. Een buiten kan je gevangenschap doorbreken. Mozes gevangen in zijn rol en Jethro zijn bevrijder. Het zegt iets over hoe wij voorzichtig moeten zijn met waarheden en rolpatronen. Waarheden zijn alleen te dragen – en rolpatronen ook – als ze het leven ten goede komen, ruimte scheppen en bewerkstelligen. Bij bevrijding heb je ondersteuning nodig. Het gaat om verantwoordelijkheid op je nemen en dragen en daarin gesteund worden, maar het gaat ook om het delen van de verantwoordelijkheid. Alles zelf doen werpt op den duur geen vruchten af.

Troostrijk is het verhaal, omdat het ons toestaat samen met Mozes onze grenzen, de grenzen aan de beschikbaarheid te zien. Wij zijn immers

elkaars helpers en kunnen als elkaars 'buiten' dienen. Je zou kunnen zeggen dat het inscherpen van de wetten van G'd te maken heeft met het weten van een buiten. Een niet op jezelf gericht zijn en daarmee een winstbejag uitsluiten. In zo'n buiten dienen we elkaar en wordt G'd weerspiegeld in onze aanwezigheid. Het handelen van Jethro maakt het buiten van G'd concreet zoals het handelen van de betrouwbare mannen en in ons geval ook vrouwen G'ds aanwezigheid concreet maakt voor ons.

Het probleem is altijd hoe G'ds handelen in deze wereld te duiden en te plaatsen. Dat het met bevrijding te maken heeft staat als een paal boven water in het boek Exodus. G'd haalt ons bij onszelf vandaan om onszelf weer te vinden via de Ander. Of anders gezegd, via de Ander zie ik de sporen van G'd die met ons meegaat. Via Jethro zien we de kwetsbaarheid van Mozes' handelen. Iemand moest wat zeggen! Jethro de buitenstaander – de aangetrouwde – deed dat. Zo hebben we als mensen een buiten nodig om onszelf als identiteit te ondersteunen en te relativëren. Via de Ander leer je jezelf kennen maar het gevaar is dat als de ander je heeft leren kennen en je kent jezelf totaal, dat jijzelf dan tot een afgod van het centrum wordt.

De diensten in het grenshospitium en in de Scheveningse vrouwengevangenis kenmerken zich door de grote aanwezigheid van moslims. Bij het begin van de oorlog in Irak steeg de spanning tussen de moslims en de christenen. Een idee was om de kerkdiensten dan maar alleen voor christenen te doen. Mijn collegae en ik waren hierop tegen. Juist door dit te doen ondersteun je een scheiding die wij niet wilden maken. Deze scheiding is niet de oplossing van de spanningen, maar ondersteunt de groeiende spanningen juist. Aan het einde van de dienst staan we in een kring en geven elkaar een hand. Het is een teken dat het eindgebed gaat beginnen. Een vrouw uit Irak begint in het Arabisch te bidden. Na haar bidden roept de hele groep 'Amen'. Voor mij breekt dan iets wat voorbij het dogmatisch christelijke verstaan van kerk gaat. Door haar gebed licht de wereld op en breekt de Eeuwige in. Die Ene, die omkijkt naar al zijn schapen. Het is als Jethro die, voorbij afkomst en religie, uit liefde Mozes van advies dient. Jethro neemt verantwoordelijkheid op zich over de situatie en zijn handelen en prijst de G'd van Mozes. Met Jethro als 'buiten' mogen wij vieren. Een buiten dat geïncorporeerd wordt in ons samen vieren. Een goede herder is immers ook de herder die omkijkt naar de schapen uit een andere groep.

Amen

Onverwacht

Doopsgezinde Remonstrantse Kerk Hoorn, 2 oktober 2005

1^e lezing Psalm 118:22-26, 2^e lezing: Mattheüs 21:23-45

Een goed verhaal heeft altijd onverwachte wendingen, het wil immers de aandacht van de lezer en toehoorder vasthouden. Een goed verhaal wringt dan ook, knarst en komt af en toe tot stilstand om daarna weer onverwachts op gang te komen. Blijven luisteren heeft te maken met openstaan voor wat wringt, te willen luisteren naar het zand in de motor en om je dan af te vragen hoe het zand erin komt. Het is als openstaan in het leven voor tegenslagen, we wensen onszelf en anderen immers geen lijden, dood en tegenslagen toe – eigenlijk willen we gewoon een goed misschien wel een saai leven. Wat is nu een goed leven? Wat maakt het leven goed? Hoe blijven we geboeid voor elkaars verhaal? Blijven we luisteren? Of anders gezegd, wat ons maakt tot mensen die hopen op een toekomst vol heil, is in onze traditie waarin we elkaars verhaal delen. Waar onze verhalen gedeeld worden met dat verhaal van G'd. Samen zijn wij mensen en G'd geweven als een quilt waarin draden doekjes samenbinden die in een patchwork samenkomen. Hoe te blijven luisteren? Daarin zit nu het geheim van verteller en toehoorder. Van dit geheim maakt Jezus gebruik in zijn parabels, in zijn gesprek met oudsten en schriftgeleerden. Of beter gezegd, de schrijver Mattheüs maakt gebruik van datgene wat een verhaal een goed verhaal maakt. Zodat we blijven luisteren en nu nog steeds willen horen en stem willen geven aan pijn en leed om daarmee tegenslag binnen het verhaal van G'd met mensen te plaatsen. Luisteren zodat niet vergeten wordt, omdat mensen niet buiten de boot mogen vallen, omdat zij niet vergeefs geleefd hebben, zodat dood en pijn niet het laatste woord hebben. En zo zijn wij via Jezus' gesprek de adressant geworden van het verhaal dat Mattheüs schreef. Luister!

*Er is: een mens, een bezitter van huis en goed,
plant een wijngaard aan³², [...]*

En zo begint het, het begon al eerder in het gesprek toen de oudsten en schriftgeleerden vroegen naar het gezag van Jezus³³ en er kwam nog meer! Er wordt namelijk gevraagd waar de doop van Johannes vandaan komt:

32. Mattheüs 21:33.

33. Mattheüs 21:23.

‘de hemel of mensen’³⁴; en zo worden meer tegenstellingen tegenover elkaar gezet. En komt Jezus steeds meer tegenover ordehandhavers, de geestelijke en groepen te staan. Steeds duidelijker wordt dat beeld in de volgende verzen. Jezus nadert Jeruzalem en dan de ezel (lastdier) tegenover paard (oorlogsdier³⁵, de stad (de macht) tegenover de schare³⁶ (mensen), heiligdom (huis van aanbidding) tegenover de handelaren³⁷, kopers en verkopers (winst), huis van aanbidding³⁸ wordt huis van rovers.³⁹ De blinden en de lammen staan samen met de kinderen en zuigelingen tegenover de priesters. Het is zo een verhaal van omkering. Het verhaal van de vijgenboom, waar zoek je vertrouwen in en waar zie je de mogelijkheden voor verandering, om bergen te verzetten.⁴⁰ De schriftgeleerde en oudsten durven Jezus geen antwoord te geven op zijn vraag waar Johannes vandaan komt, uit de hemel of uit de mensen.⁴¹ De oudsten zijn bang om te antwoorden. Waar dan weer een gelijkenis op volgt van de zoon van de wijngaardenier die zegt wel te gaan naar de wijngaard en uiteindelijk niet gaat en de zoon die zegt niet te gaan en uiteindelijk wel gaat.

Dit tweede verhaal, dat begint met: ‘Een mens, bezitter van huis en goed...’ staat binnen de verhalen als antwoord op waar Jezus het gezag vandaan haalt. Mattheüs wil ons dwingen te denken over wat een goed leven is. Een leven waar in de wijngaard ‘elkaar’ bemind wordt. Het scherpt als het ware keuzes en de voorwaarden aan hoe wij als volgelingen van Jezus de plek van de wijngaard willen openhouden voor andere mensen. Een plek openhouden voor de wereld van ‘feest en minnen, ene plaats voor kinderen, lammen, blinden, en hoeren, vreemdelingen ook? Of, om met Jesaja te spreken, het gaat om het zingen van mijn geliefde en het spreken van recht en hoe deze twee zich tot elkaar verhouden. Ofwel, de vraag naar liefde en recht is in het geding in het luisteren en leven van ons verhaal in de wereld en met G’d. Een wijngaard, een plek waar het goed toeven is, wijngaarden zijn plekken waar de toekomst van G’d met ons bezongen wordt. Waar wij geweven worden binnen het verhaal van G’d met mensen en dat is dan de oogst: opgenomen zijn binnen dat verhaal en daar heb

34. Mattheüs 21:25.

35. Mattheüs 21:5.

36. Mattheüs 21:10.

37. Mattheüs 21:12.

38. Jesaja 56:7.

39. Mattheüs 21:10.

40. Mattheüs 21:22.

41. Mattheüs 21:23.

je goede wijngaardeniers voor nodig. Het is de plaats waar liefde wordt bezongen:

*kom liefste van mij, laten
we uittrekken naar het veld,
laten we daar overnachten ...
daar geef ik dan al mijn liefkozingen aan jou⁴²*

Wijngaard als plek waar G'ds geest waait als vooruitzicht op hoe de wereld bedoeld is, als visioen van een beter en ander leven in liefde met elkaar, dansend met G'd.

De vraag naar het openhouden van de plek: dat kan niet als wij ons de vruchten toe willen eigenen, de erfgenaam uit de wijngaard gooien, dan houdt de geschiedenis op en komt tandenknarsend tot stilstand, de oogst valt niet te claimen, de oogst is om niet, de wijngaard wordt aanplant, dat wil zeggen, als je de wijngaard ziet als voorafspiegeling, de plaats waar de geest van God waait, een plaats is waar de wil van de Ene kan geschieden als mogelijkheid voor allen. Alle voorbereidingen worden getroffen door een mens die huis en goed bezit, landarbeiders worden aangesteld, zij doen hun werk zodat de oogst kan worden binnengehaald, maar dan willen ze de oogst zelf claimen, stilstand wordt afgeroepen, dienaars worden gedood, tot tweemaal toe, en dan de zoon. En toch gaat het door, een tegenverhaal begint – het verhaal zou nu immers kunnen stoppen – maar het gaat door, de wijngaard wordt opnieuw uitgegeven aan andere arbeiders en dan komt de wereld op zijn kop te staan, want vanuit de Heer – de Ene – gaat het door, het is geschied voor onze ogen⁴³ en ‘wonderbaar is het.’⁴⁴

Hoe blijf je luisteren en geschiedenis maken? Dat is openstaan voor een wereld die vanuit G'd op zijn kop wordt gezet En de plek die wij daarbinnen in kunnen nemen is openstaan – als kerk, gemeente – als een plek waar we met elkaar bereid zijn om de wereld op zijn kop te zien en om zo plaatsen open te houden, vaak tegen beter weten in, tegen een wereld in die goed en welzijn – de oogst – voor zichzelf wil claimen. Omdraaien van de wereld, omdat Abdoel uit Ghana die in een Ierse gevangenis vastzit en die zo graag een nieuwe kans wil en waarvoor bidden niet genoeg is, laten wij hopen en dansen met G'd in haar

42. Hooglied 7.

43. Mattheüs 21: 42.

44. Psalm 118: 22–23.

wijngaard, de wereld op zijn kop beleven omdat wij zien dat het nodig is dat het verhaal door blijft gaan en niet stopt bij onze bezitsdrang.

De wereld draait dol. 'Als je honger hebt mag je een brood stelen,' zei een bisschop nog niet zo lang geleden.⁴⁵ Als je honger hebt en je bent een vreemdeling en je steelt een brood, dan loop je de kans dat je tot ongewenst vreemdeling wordt verklaard. In het patchwork van G'd zijn wij allen gewenst. Het is aan ons om dit uit te dragen, dat je mag komen, opnieuw beginnen, want een goed verhaal gaat door. Steeds weer opnieuw, met tegenslagen. Niemand is ongewenst en wij allen zijn vreemdeling, zoekend naar de wijngaard, omdat wij allen willen minnen zoals jij, de schrijver van Hooglied, je liefkozingen wilt geven.

Amen

45. Bisschop Muskens toont zich barmhartig jegens mensen in armoede: 'Een arme mag een brood stelen.' Met de catechismus van de katholieke kerk in de hand heeft bisschop Muskens van Breda deze week opnieuw opzien gebaard met uitspraken over armoede in Nederland; de Volkskrant, 4 oktober 1996.

Tegen de stroom

1^e lezing Jesaja 65:17-21, 2^e lezing: Johannes 3:25-35

Inleiding

Er zijn verhalen die tegen de stroom in verteld dienen te worden. Zo ook de verhalen van vanmorgen. Verhalen over visioenen en dat de schreeuw niet meer gekend wordt – luister:

*Want zie, ik schep nieuwe hemelen⁴⁶
en een nieuwe aarde;
aan de eerste dingen
zal niet meer worden gedacht
en ze zullen niet meer in het hart opklimmen.*

*Nee ze zullen verrukt zijn
en het uitjubelen voor altijd en immer
om wat ik schep
want zie ik herschep
Jeruzalem tot jubel
en haar gemeente tot een verrukking.*

*Jubelen zal ik om Jeruzalem
en verrukt zijn over mijn gemeente;
in haar zal niet meer worden gehoord
een stem die weent
of een stem die schreeuwt.*

De nieuwe toekomst van godswege blijft uit en de ballingen die teruggekeerd zijn uit (Babylonische) ballingschap krijgen met tegenslagen van doen. Tegenslagen die worden gekoppeld aan een zondige wandel en de mensen wordt op het hart gedrukt rechtvaardig te zijn. Om de wandel te veranderen en zo te helpen om de belofte vanuit G'ds wegen naderbij te brengen.

Verhalen blijven vertellen tegen de stroom in is als een gedenken van verhalen die spreken over de toekomstige wereld, zelfs in een wereld waarin die toekomst ver weg schijnt te zijn. Verhalen blijven vertellen

46. Jesaja 65:17-21.

tegen de stroom in door te blijven gaan, te proberen te vatten waar het in het leven om gaat, dat brengt ons bij elkaar.

Vanmorgen lezen we over een meningsverschil.⁴⁷ Als er een meningsverschil is of een vete, is er altijd iets interessants aan de hand, blijkbaar resoneert er een laag mee die het waard is om over te bekvechten of om over te gaan vechten. Meningsverschillen en conflicten dansen vaak rond de bron van onze grondvoorwaarden voor het bestaan; het is zo'n bron waar wij zekerheid uit halen want waarvoor anders zouden we ons druk maken?

Binnen dit dansen rond de bron komen we andere mensen tegen die anders dansen en of de bron een andere naam geven en dan, dan ontstaat de vete want zo proberen we onze identiteit te implementeren in deze wereld en dit implementeren doen we meestal over de hoofden van opponenten heen. Kortom, een meningsverschil, een gevecht is meestal erg interessant omdat het ons op onszelf terugwerpt, op onze emoties die gevormd zijn door de verhalen die ons aangereikt worden en waarbinnen wij geboren zijn – de bronnen – en binnen die verhalen moeten we dan onze positie bepalen. Dit kan betekenen: afscheid nemen van de verhalen, ze willen blijven lezen zoals ze altijd verteld zijn, of de verhalen herlezen en een andere invulling geven.

Een poging tot herlezing

Vanmorgen lasen we bij Johannes dat er een discussie plaatsvindt tussen leerlingen van Johannes en een jood: Luister⁴⁸:

*Dan geschiedt er
een meningsverschil
vanuit de leerlingen van Johannes
en een jood
over reiniging*

Johannes stond met betrekking tot het dopen dicht bij de traditie van de Essenen, een joodse sekte die afzondering predikte van de wereld. Binnen die opvatting waren het belijden van je zonde en het veranderen van je levensweg de eerste voorwaarden tot de doop, doop wast namelijk alleen

47. Johannes 3:5-35.

48. Johannes 3: 25.

lichamelijke onreinheid af. De doop was alleen werkzaam als men hem gebruikte als reiniging van het lichaam en niet zozeer als vergeving van de zonde.⁴⁹

De doop kan binnen de traditie van Jezus ook de zonde afwassen en zo kan een situatie ontstaan die een nieuw begin mogelijk maakt.

Waar bij Johannes de ommekeer voorafgaat aan de doop, kun je zeggen dat bij Jezus de doop een integraal onderdeel is van een ommekeer. Je zou ook kunnen zeggen dat bij Jezus de doop in het teken staat van het nieuwe Koninkrijk van de hemel dat wordt aangezegd in het optreden van Jezus en dat mijns inziens al begonnen was.

Wij lezen en horen een discussie die leefde binnen de geloofsopvattingen in de tijd van Jezus. Wij horen een discussie die gaat over de interpretatie van het komen van het heil en zo is het een vraag naar de toekomst der dingen (de eschatologie) en in hoeverre die toekomst van ons handelen afhankelijk is; geheel afhankelijk van ons handelen en toch ook weer niet.

Dit beginnen, de toekomst die inbreekt vanuit G'd, gebeurt als iets wat van buiten inbreekt. Anders gezegd, het heil is gedeeltelijk afhankelijk van ons handelen en hoe we willen zijn, maar ook weer niet want het komt ook van buiten tot ons. Het handelen heft het buiten niet op. Wij hebben verantwoordelijkheid met betrekking tot de wereld en voor het Koninkrijk dat komt, maar dit Koninkrijk is niet geheel afhankelijk van ons handelen. Er blijft altijd een buiten dat ons handelen relativeert, waardoor wij niet tot eigen goden worden. Een noodzakelijke afstand tussen het handelen binnen een koninkrijk en een weten dat dit koninkrijk nooit kan samenvallen met ons handelen is noodzakelijk. Onze wereld valt nooit samen met de wereld die ons van G'dawege is aangezegd. Dit inzicht is mijns inziens nodig om ons als mensen te relativieren en niet als een god te worden. Er blijft immers een buiten, een buiten dat aan ons ontsnapt, heil kan ons toevallen ondanks onszelf. Binnen dat gegeven dat heil ons toevalt, kan het koninkrijk van de toekomst oplichten. Het gaat in deze zin om toevalligheden. Het pad is gebaad binnen het leven van Jezus met ons, het is aan ons om open te staan voor datgene wat ons van

49. David Fluser, De Haan 1979, blz. 29. Zie ook David Fluser 'Tussen oorsprong en schisma....' Folkersma stichting 1984 blz. 90-100 *Doopbaden wassen alleen de rituele onreinheid van het lichaam af, Binnen deze opvatting werd de mens ook door begane zonden onrein, daarom mocht men niet in het water komen. Tenzij men zich eerst bekeerd van zijn boosheid.*

daaruit toevalt. Toeval en het daarin geloven, daar gaat het mijns inziens over. Toeval betekent namelijk dat niet alles in een plan zit dat we moeten ontdekken, maar zegt iets over onze kijkrichting: een openstaan voor en een bereid zijn om te participeren op wat ons toevalt. Het gaat om openstaan. Ook tegen beter weten in en zelfs als het cynisme ons overvalt omdat het leven te veel wordt en de toekomst te donker lijkt. Want in de spiegel van de Ene, van de Eeuwige die ons in het leven van Jezus is voorgehouden, kunnen we de afbeelding van de toekomst en onszelf zien omdat we niet samenvallen met onszelf, maar mogen worden zoals we bedoeld zijn, nu en of in de toekomstige wereld waar de schreeuw niet meer gehoord wordt. Binnen Jezus' optreden wordt het probleem van de incarnatie van G'd met deze wereld duidelijk. Wij als mensen willen graag schema's en plannen, oplossingen voor het leed, een duiding ervan, maar de Ene, de Eeuwige ontsnapt aan alle beelden, ontsnapt aan onszelf. Het mooie van de incarnatie van de Ene, de eeuwige in het optreden van Jezus is dat de eeuwige, de Ene die wij G'd noemen ten principale bij ons leven betrokken is, dat G'd een beeld van ons is en toch niet omdat wij onszelf nooit genoeg kunnen zijn.

En door in onze wereld te willen zijn komt de genadegave, de liefde vanuit G'd tot ons als afspiegeling van wat komen gaat. Wij horen bij die Ene, de eeuwige omdat we als beeld voor afspiegeling geschapen zijn en daar toch weer aan ontsnappen.

Verhalen blijven vertellen daar gaat het om. In het verhaal kunnen we het geheim van de Eeuwige met de wereld ontdekken. Niet zozeer in de volgorde van de reiniging en de regels daarover. Maar binnen het verhaal is 'waarheid' over het toevallen van het heil verborgen en kunnen we identiteit vinden. De verhalen die aangereikt zijn uit de traditie kunnen ons daarbij helpen.

Dansen rond de bron – Voorbeeld film *Big Fish*

Big Fish is een film uit 2003 van Tim Burton, met onder anderen Ewan McGregor en Danny DeVito. De film gaat over Will Bloom die zijn vader Ed pas op zijn sterfbed echt leert kennen. De vader van Will is namelijk een verteller; al zijn leven lang vertelt hij fantasieverhalen aan iedereen die hij tegenkomt. Dit irriteert de iets rationeler ingestelde Will mateloos, maar nu Ed op sterven ligt probeert hij er toch achter te komen wie zijn vader nu is achter al die verzinsels. Daarom vertelt hij

ons het levensverhaal van zijn vader. Niet hoe het is gebeurd, maar hoe hij het altijd vertelde. Er zijn dus twee verhaallijnen; een waarin Will probeert zijn op sterven liggende vader te doorgronden en een waarin het levensverhaal van Ed met verzinsels en al in flashbacks te zien is. Uiteindelijk komen die verhalen bij elkaar.

In het samen dansen rond de bron van ons bestaan, het geheim. In dit dansen nemen wij de pijn van deze wereld met ons mee. De schreeuw, de pijn uit de diepte wordt gehoord. Wij dansen rond onze bron omdat de hemel inbreekt. Heb je het al gehoord? Het nieuwe Jeruzalem wordt al gebouwd in verhalen die wij weven over en met elkaar. In dit weven valt genade toe opdat de wereld niet verloren gaat. Luister en lees de verhalen van de illegaal. Vertel over hun weg. Vertel over de asielzoeker en zijn tocht over de zee. Laat hun namen klinken zodat ze niet verloren gaan. Gedenk Kasim, Ruth en zovelen meer. Hoor en vertel de verhalen zodat we kunnen delen in hun pijn. Vertel en deel je eigen leven en pijn. In mijn werk als gevangenispredikant ontmoette ik mensen die gevlucht waren en geen uitzicht meer hadden. Dat zij mij toelieten ervaarde ik als een voorrecht. Ik hoorde in hun wereld van verlaten zijn, overbodig zijn, over oorlog, verlies van familieleden, achterblijvers en een verlangen naar een thuis. Het is een zoeken naar welkom zijn in deze wereld. Pijn, de dood en geboorte vinden plaats in dit leven en de Eeuwige G'd trekt in het beloofde Rijk dat komt met ons mee.

Amen

Akelig actueel⁵⁰ – land van de tien steden

Doopsgezinde Remonstrantse Kerk Hoorn, 20 augustus 2006
Lezing Marcus 7:1-37

Het verhaal dat wij vanmorgen lezen is akelig actueel. Het gaat in de lezing over de verhouding van het volk van G'd ten opzichte van de andere volken. Marcus componeerde als het ware zijn verhalen rond de vraag hoe die verhouding er dient uit te zien. Geschreven na de tempelvernietiging in het jaar 70 was het hele optreden van Jezus ter discussie gekomen. Mensen keerden zich af en zagen dat Jezus niet de langverwachte konden zijn. Hier ontstaat ook een scheiding tussen de Joodse volgelingen van Jezus en de latere volgelingen uit de heidenen die steeds talrijker waren. Rond die opdeling ontstond een discussie over de interpretatie van de spijswetten. Als het ware geeft Marcus een inzicht in de discussies die er in die tijd⁵¹ gevoerd zijn en hij heeft de niet-Joodse lezers op het oog. Hij spreekt als het ware tegen hen. Nadruk ligt op het doorgeven van de boodschap van Jezus en een oproep om in hem te geloven.

De preek van vanmorgen heeft nogal wat actualiteitswaarden. Hoorden we niet van Tyrus? Van Libanon? Van oorlogen en vervolging, raketten over en weer? En nu het gevecht over wie heeft gewonnen. Hoorden we niet ...? Of waren we doof? Horen we!

Nu, in het verhaal van vanmorgen, gaat het over horen en het speelt zich af op hetzelfde podium, maar 2000 jaar later. Het is dezelfde omgeving. Variaties op een thema dat nogal kwalijke gevolgen heeft. Het thema hoe om te gaan met de ander, de ander tijd en ruimte gunnen om te leven. Blijkbaar heeft luisteren/horen hiermee te maken. Dus wat houdt ons tegen om te luisteren?

1. Jezus en de Man

Jezus trekt weg uit Tyrus, een stad die buitengebied is, niet-joods gebied. Hier, in dit niet joodse gebied wordt een man gebracht die doof is en gebrekkig spreekt. Wat opvalt is dat deze man in een gebied gebracht wordt dat niet-joods is. Je ziet dat hiermee direct de vraag over Jezus' optreden in het geding is. Zal Jezus deze man – ook niet-joods – behandelen? De setting van het toneel maakt mede het verhaal, ofwel, de

50. Zie ook Mattheüs 4:15.

51. Geschreven in 65-70.

context van het optreden bepaalde de uitkomst en het willen verstaan van het verhaal. De schrijver maakt ons alert – wat zal er gebeuren?

Marcus legt er in zijn schrijven zoveel nadruk op dat Jezus' optreden ook voor de niet-joden van belang is, dat het optreden van Jezus mede hun heil is. Vandaar deze man in den vreemde. Als Jezus de man apart neemt is het contact met hem erg intiem, je kunt zeggen op een manier waar wij niet van gediend zijn. Zoveel verhalen over hoe bacteriën door speeksel overgedragen kunnen worden. De angst voor besmetting als je uit hetzelfde glas dronk als een aidsapatiënt zie ik nog voor me, smetvrees. Jezus doorbreekt met zijn optreden in ieder geval ons taboe door het contact dat hij aangaat met deze man – tenzij je minnaars bent, want als minnaars is het verhaal over speeksel een ander verhaal. Er wordt gevraagd om handen op te leggen, maar Jezus doet meer: vinger in de oren, spugen en de tong vastpakken. Handelingen waar je nu niet mee wegkomt, je moet uitkijken dat je niet vervolgd wordt voor ongewenste intimiteit. Ik kan me er niet aan onttrekken dat juist dit fysieke, intieme contact dit verhaal voor mij mooier maakt en dichterbij doet komen. Juist de aanraking, het spugen – ook al zo vreemd bij ons, eerder vaak een teken van minachting voor die ander – maakt voor mij het verhaal bijzonder. Blijkbaar komt het erop aan dat je de ander wilt beroeren, niet vanwege jezelf – vanwege je eigen genot van beroeren of als teken van de minachting voor de ander – maar omdat die ander je werkelijk aangaat. Het intieme ontstaat omdat de ander weer contact kan maken, kan spreken en horen met die Ander, de gemeenschap.

Niet spreken, niet horen betekent afgesloten zijn voor de Ander. De man heeft geen naam, maar door de actie van de mensen die hem brengen krijgt hij de kans om samen geschiedenis te maken met die Ander. Terugplaatsen, daar gaat het om. Ik ben geneigd om het zo te lezen, Jezus neemt de Ander apart, als 'pars pro toto' – de enkeling als voorbeeld voor het geheel. Ofwel, vanuit het bijzondere maak je gevolgtrekkingen voor het geheel. Nog anders: wat deze man overkomt is voor ons allen, maar eerst dient de ene apart genomen te worden. Het gaat niet om groots meeslepend theater, maar om theater dat groots en meeslepend kan werken. Deze omdraaiing vergeten we vaak – wij willen graag grote stappen snel thuis. Eigenlijk werkt het vaak andersom: in dat ene – die Ander – dat apart stond kunnen wij lezen en horen hoe de wereld bedoeld is. Het bijzondere heeft een uitstraling naar het geheel. Marcus zegt: het

gaat om een Messias-geheim.⁵² Je zou het ook kunnen lezen als: iemand leert spreken en horen, dan is het aan diegene om te spreken en te horen. De verandering heeft zo'n impact, dat het verhaal vanzelf wel de ronde doet. En dat zit nu juist in dat geheim verborgen, dat het ook buiten ons om kan gaan.

2. Kunnen wij luisteren, ofwel het nut van het transcenderen van wraak naar God

Afgelopen weken was de streek waar Jezus optrad weer in het nieuws. Gewelddadigheden over en weer tussen Hezbollah en het Israëliëse leger. Daarnaast nog steeds het geweld in de Gazastrook. Begonnen met het ontvoeren en krijgsgevangen nemen van Israëliëse soldaten, waarna het geweld escaleerde. In de lezing van het conflict kun je enkele haast pathologische tekeningen zien. Pathologisch – ziektebeeld – omdat grote systemen vaak handelen als kleine systemen. Ofwel, vaak is onze innerlijke gesteldheid een weerslag van wat in het groot om ons heen gebeurt en andersom. Dat maakt het zo ongelofelijk ingewikkeld om ermee om te gaan. Want de pathologie zit hem erin dat we graag de ander de schuld willen geven – de ander verantwoordelijk willen maken voor ons wel zijn of onwel zijn. Er zit ook een verband tussen en om dit verband te leren lezen gaat het volgens mij in de lezing van vandaag.

Wat mij verbaasde toen een Israëliëse militair werd ontvoerd, de Gazastrook binnen werd gebracht en daar gevangen werd gehouden, is het ontbreken van zelfreflectie bij het Israëliëse leger. Misschien kwam die niet in het nieuws? Los van wat we van legers vinden, kun je zeggen: de soldaten hebben hun klus niet goed gedaan dus zal daar op die post iemand verantwoording moeten afleggen. Wat we lezen in de krant is dat Israël begint met het terug willen halen van zijn soldaat door middel van geweld. Het verantwoordelijk stellen is niet verschenen in de kranten. Gek, de nadruk ligt op wat de Ander doet. Wat ik lees over Hezbollah maakt me evenmin gelukkig. Ze claimen de overwinning – maar van wat? Raketten afvuren op burgerdoelen, is dat een oorlog? Het beangstigt mij te zien hoe in taal en handeling de Ander gebruikt wordt om zichzelf te rechtvaardigen. Hoe beelden over elkaar heen buitelen en schreeuwen om gevolgd te worden. Hoe religie vermengd wordt met het claimen van de juiste weg. Blijkbaar bezitten mensen dat mechanisme, vooral naar de

52. Marcus 7:36.

Ander wijzen en zo proberen jezelf beter te voelen. Het gevaar zit erin dat we ons gevoel vastleggen op een werkelijkheid en die als blauwdruk gaan gebruiken om onszelf te verstaan en te duiden. Kijk naar de foto's in kranten en je ziet hoe hard mensen kunnen worden, hoe iconen worden gemaakt om aan vast te houden. Begrijpelijk ook, we hebben in tegenspoed en tragiek iets nodig om ons staande te houden en dan juist ligt het gevaar om de hoek dat we iemand gaan volgen die belooft ons probleem op te lossen.

Als er iets mag doorbreken, – en dat staat er in Jesaja even tussen gepropt, tussen al het mooie dat wordt bezongen staat in vers 4 – 'dan behoort de wraak aan G'd'. G'ds wraak heeft blijkbaar te maken met dat Hij, G'd, komt bevrijden en dan wordt de blinden de ogen geopend. Het 'wees sterk' slaat dan op het vertrouwen in G'd. Daar zit nu de omdraaiing: wraak is niet aan ons, want dan is heil ver te zoeken, dat hebben we gezien, nee, de wraak ligt bij G'd. Wij moeten ons daarvan afwenden en dat vergt sterk zijn. Wraak overlaten aan G'd betekent er afstand van nemen, dat is goed om te weten als wij als mensen ons met wraak bezig houden. In deze omdraaiing kan het heil ontstaan.

3. Terug naar het verhaal

Dan is het verhaal van Marcus een ander verhaal: in Jezus' optreden zie je dat de grens doorbroken wordt. In een niet-joods land gebeurt een wonder. Iemand vindt het woord en kan horen. Door dit optreden buiten de context van de joodse gemeenschap, breekt de heilsverwachting open voor een ieder. Voorwaarde om heil in te laten breken lijkt mij echter of wij in staat zijn wraak te kunnen transcenderen naar G'd – afstand nemen van hoe wij willen dat wraak eruit zal zien –, want zo min wij iets over G'd mogen en kunnen zeggen – dat is het geheim – kunnen wij niets zeggen over hoe G'd de wraak zal invullen. Het gaat niet om het vasthouden aan, maar het loslaten van de wraak en het overlaten. Vaak zien we in de politiek en ons eigen leven dat dit een van de ingewikkeldste zaken is die aan ons wordt opgedragen. Ook wij mogen mensen laten spreken en horen, maar dit gaat met een intimiteit die niet ten eigen bate is, maar wordt gevoed door het opnemen van de Ander binnen de heilsverwachtende gemeenschap.

Amen

Pleitbezorger

*Preek Doopsgezinde Remonstrantse Kerk Hoorn, Pinksteren 31 mei 2009
(Preek 28-06-09, Muiderkerk Amsterdam).*

1^e lezing Genesis 11:1-8, 2^e lezing Johannes 18:31-40

Twee verhalen vanmorgen, maar op het laatste verhaal zal in deze preek de nadruk liggen. Het zijn twee verhalen die op een geëigende manier spreken over liefde. Het eerste verhaal is een vorm van eigenliefde/hoogmoed die in het spreken van een taal gevoed wordt. Het naar hen toe gaan –het afdalen van de Vader, Heer – veroorzaakte een spraakverwarring en de eigenliefde/hoogmoed werd zo verstoord.

Bij het tweede verhaal staat het ‘als u mij liefhebt’ in de lijn van het onderhouden van de wet (de geboden van de Vader). De lezing eindigt dan met de toezegging dat er een pleitbezorger zal komen, in de Engelse vertaling ‘een advocaat’. Hier komt de Vader ook, alleen het resultaat zal anders zijn.

We moeten enkele gedachtesprongen maken om de tegenstelling in deze verhalen te horen. In het evangelie van Johannes lees je vaak een trits die onlosmakelijk is, namelijk: Waarheid-Liefde-Geest. Daar waar deze drie bij elkaar komen is een pleitbezorger, daar heerst de geest van de Vader. Zo zou je het antwoord van Jezus aan Filippus kunnen lezen.

In Johannes, het verhoor tussen Jezus en Pilatus⁵³, treedt Pilatus op als een soort pleitbezorger. Ik ga van de vooronderstelling uit dat deze pleitbezorger meer in de traditie staat van het eerste verhaal – waar hoogmoed en eigenliefde centraal staan – dan het tweede, waarin Jezus Filippus en de leerlingen een pleitbezorger/advocaat toezegt. Pilatus eindigt zijn verhoor met de vraag: wat is waarheid?

Nu ging Pilatus het pretorium weer in. Hij liet Jezus bij zich komen en vroeg hem: ‘Bent u de koning van de Joden?’ Jezus antwoordde: ‘Vraagt u dit uit uzelf of hebben anderen dit over mij gezegd?’ ‘Ik ben toch geen Jood,’ antwoordde Pilatus. ‘Uw volk en uw hogepriesters hebben u aan mij uitgeleverd – wat hebt u gedaan?’ Jezus antwoordde: ‘Mijn koningschap hoort niet bij deze wereld. Als mijn koningschap bij deze wereld hoorde, zouden mijn dienaren wel gevochten hebben om te voorkomen dat ik aan

53. Johannes 18: 33-38.

de Joden werd uitgeleverd. Maar mijn koninkrijk is niet van hier. Pilatus zei: 'U bent dus koning?' 'U zegt dat ik koning ben,' zei Jezus. 'Ik ben geboren en naar de wereld gekomen om van de waarheid te getuigen, en ieder die de waarheid is toegedaan, luistert naar wat ik zeg.' Hierop zei Pilatus: 'Maar wat is waarheid?'

Waarheid wordt bij Johannes gekoppeld aan liefde, Pilatus koppelt waarheid aan het wassen van zijn handen. *'Wat is waarheid?'* dat is de uiteindelijke vraag.

Pilatus doet het helemaal niet slecht. Hij is landvoogd en hij moet onderzoeken of Jezus een gevaar is voor de politieke stabiliteit in de regio. 'Bent u koning van de Joden?' vraagt hij. Dat is een vraag die hoort bij de verantwoordelijkheid die Pilatus heeft. Na de ondervraging concludeert Pilatus dat het allemaal wel meevalt met deze ongekroonde koning. *'Ik heb geen schuld gevonden'*, laat hij de mensen weten die buiten staan. Tijdens de ondervraging van Jezus is er van alles gebeurd. In het gesprek is er eigenlijk een heel andere weg ingeslagen dan het zoeken van een antwoord op deze bijna juridische vraag. Is de suggestie gewekt alsof Jezus zichzelf tot koning zou hebben uitgeroepen? Pilatus komt tot de conclusie dat dat niet zo is en terecht wijst hij Jezus' schuld af. De fascinatie van Pilatus ligt namelijk op een ander terrein: u bent dus koning stelt Pilatus vast. En Jezus antwoordt: *'U zegt dat ik koning ben. Ik ben in de wereld gekomen om van de waarheid te getuigen, 'en ieder die de waarheid is toegedaan luistert naar wat ik zeg.'* Daar gaat deze discussie om!

Loopt Pilatus weg voor de waarheid in deze ontmoeting? Je zou kunnen zeggen dat hij zijn taak op een eerlijke manier vervult, maar dat hij uiteindelijk te laf is om in zijn eigen conclusie te geloven. *'Ik heb geen schuld in hem gevonden'*, zegt Pilatus, maar hij zal Jezus niet in bescherming nemen. Hij wast zijn handen in onschuld en daarmee is zijn eigen bemiddelende, filosofische en relativerende houding tot onwaarachtige houding geworden. Hij zegt niks verkeerd, maar hij laat het toch gebeuren dat Jezus onder zijn verantwoordelijkheid gekruisigd wordt. De koppeling van de vraag over waarheid aan het wassen van de handen, maakt de vraag wrang. En zo komen we dan weer bij ons begin van de preek: namelijk: ten dienste van welke liefde staat de waarheid? Staat die in het kader van het opbouwen van torens van hoogmoed⁵⁴ of is het het spreken van waarheid waarin de Vader aanwezig is.

54. Genesis 11:4.

De evangelist Johannes heeft oog voor de context waarin Jezus spreekt. Jezus kent de Thora en de profeten. Hij kent de Psalmen. Waarheid/liefde is voor Jezus geen geïsoleerd begrip. Johannes citeert Jezus wanneer hij zegt: *'Ik ben de weg, de waarheid en het leven.'* Het bijzondere is dan dat de weg en de waarheid bij elkaar horen. Zoals we nu Jezus tegen Filippus horen zeggen: de Vader en mijn weg horen bij elkaar. De weg waarlangs je gaat is de weg die ten leven voert. De lespraktijk van ieder mens is van belang, maar ook de waarheid die je over je zelf laat gelden. Daden en woorden horen bij elkaar. De weg en de waarheid: een combinatie die in het Hebreeuwse woord 'Daar' onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Als Jezus spreekt over weg en waarheid dan is dat onlosmakelijk de weg die hij is gegaan. Dat dit voor ons niet los kan staan lezen wij in Psalmen: *'Wijs mij de weg van uw waarheid en onderricht mij, want u bent de G'd die mij redt, op u blijf ik hopen elke dag weer.'*⁵⁵ Alleen waarheid kan je vrij maken' lezen we in Johannes. Soms zie je in mijn werk hoe mensen langzaam naar de waarheid geleid worden. Het is iedere keer weer een onvoorstelbaar gebeuren wanneer iemand zich laat meenemen door G'd, door Jezus, op de weg van het toelaten van de waarheid over zijn daden. Een vaak pijnlijk proces, maar ook een proces van opluchting, op adem komen en het openen van een nieuwe weg.

Pilatus stelt zijn vraag naar waarheid onder druk van politieke belangen en zo wast hij zijn handen. Onze rechtspraak zit anders in elkaar. Die is minder afhankelijk van één persoon, is gedemocratiseerd. Ook in onze rechtspraak spelen belangen waarbij handen schoongewassen worden, bijvoorbeeld als de noodzaak tot scoren boven de waarheidsvinding wordt gesteld. Of als criminaliteit slechts een speeltje wordt van politici om de opinie te bespelen/te scoren.

Of daar waar mensen roepen om meer boeven te vangen om zo banen te behouden. Zoals afgelopen maand in de Tweede Kamer. Er wordt niet gekeken naar alternatieve straffen en of deze werken, nee, meer boeven vangen, harder straffen. Op die plaatsen zijn mededogen en pleitbezorgers van de Vader ver te zoeken. En hoor je Pilatus op de achtergrond mompelen: 'Wat is waarheid.' Uiteindelijk een goede vraag, maar gesteld om zichzelf te vrijwaren, een vraag die in het tegendeel omdraait en dodelijk is. Naar waarheid geleid worden, waarheid die de liefde kent van vrijheid, een zekere verantwoordelijkheid nemen. Het is de waarheid die je bevrijdt en daarvoor zijn pleitbezorgers nodig.

55. Psalm 25:5.

Zo staat in Spreuken: ‘Zeg niet: ik wist het niet⁵⁶, want hij die harten doorgrondt, het innerlijk doorziet, weet of je de waarheid spreekt.’ Wanneer een gedetineerde tot erkenning komt van wat er mis is gegaan in zijn leven en daar verantwoordelijkheid voor neemt, dan zie je deze mens weer opgericht worden. Het doet denken aan die vrouw waar Marcus over verteld.⁵⁷ ‘Ze stond te trillen omdat ze wist wat er met haar gebeurd was; ze kwam naar hem toe en viel voor hem neer en vertelde hem de hele waarheid.’ En dan is het zoals er in Johannes verteld wordt: ‘De Geest van de waarheid zal jullie, wanneer hij komt, de weg wijzen naar de volle waarheid.’⁵⁸ Niemand kan de werken van de Geest tot eigen waarheid verheffen, een waarheid die jou boven de andere stelt, die andere mensen weer knecht. Wanneer Jezus spreekt over waarheid en een pleitbezorger – zoals in het gesprek met Filippus – en daardoor de Vader zien, dan staat dat in het teken van de afwijzing van zijn wereldse koningschap. Niet de kracht en het imposante krijgsrumoer, ofwel oorlog, deze overwinning hoort bij Jezus. Het gaat niet om afwijzen van mensen, maar om een leren zoeken naar wie verloren is. Een koninklijke keuze voor wie verloren is of wie dreigt te bezwijken, dat brengt voor ons verantwoordelijkheid mee, het betekent kritisch blijven met het oog op de zwaksten onder ons. Het vraagt om mensen nieuwe kansen te geven, om te investeren in trouw, geloofwaardigheid en waarachtigheid en te erkennen dat wij niet onschuldig zijn. In die zoektocht, dit kijken en luisteren, daarin als pleitbezorger tot steun zijn, daarin mogen we de Vader ontmoeten.

In Psalmen lezen wij⁵⁹

*‘Wijs ons de weg Heer,
Laat mij wandelen op het pad van uw waarheid,
Vervul mijn hart met ontzag voor uw naam
Laat dit tot ons leidsnoer zijn.*

Amen

56. Spreuken 24:12.

57. Marcus 5:33.

58. Johannes 16:13.

59. Psalm 86:11.

Woest(z)ijn en vergeving

Doopsgezinde Remonstrantse Kerk Hoorn, 16 augustus 2009

1^e lezing: Jesaja 35:1-10, 2^e lezing: Marcus 7:31-37

Na het lezen van de teksten die vandaag op het leesrooster staan en bij het maken van een opzet voor deze preek kwam ik op de vraag: 'Hoe verhouden woest(z)ijn en wraak zich met vergeving?' Deze vraag werd mede gevoed door de discussie die in *Trouw* stond met Hank Heijn over vergeving.⁶⁰ Het zal u ook niet verwonderen dat ik als justitiepredikant en meer nog door mijn achtergrond een extra gevoelige antenne heb ontwikkeld op het gebied van vergeving en 'bevrijding'.

Eén van de centrale thema's binnen het christendom is gesitueerd rond vergeving. Anders gezegd, hoe die ander die we wat aangedaan hebben mee te nemen binnen de toekomst van ons leven en daarmee in de toekomst van het heil dat komt en ook onder ons is.⁶¹

Nu zullen wij zoals we hier zitten niet de meest grote misstappen hebben gemaakt waarbij je denkt tjonge, tjonge wat erg, – dit wel gezegd tussen haakjes, want hoe goed kennen wij elkaar? En ook wij kunnen nooit helemaal doordringen in de ander zijn leven, ziel en verhaal. Recht doen aan de ander en jezelf, wat mijns inziens een onderdeel is van vergeving, is in eerste instantie ook luisteren naar je eigen interne dialoog en je openstellen voor die Ander. Je laten doordringen van het levensverhaal van de ander en jezelf openen voor de ander. Ook al zijn misschien dan onze misstappen niet zo groot als bij diegenen die ik in mijn werk tegenkom, het thema hoe om te gaan met ons 'gebrek' blijft daardoor niet anders. In die zin is het centrale thema van vergeving uit het christendom

60. Hank Heijn *over vergeving*, *Trouw*, 8 augustus 2009.

61. Theo. W.A. de Wit, *Herstelgericht gevangenispastoraat. Enkele filosofische reflecties over de samenleving en haar schipbreukelingen*. Pastorale verkenningen 4 november 2009: *Wat wij nodig hebben [...] een samenleving en een rechtscultuur die een bewustzijn cultiveert van haar blijvende onvolmaaktheid en op basis daarvan haar schipbreukelingen een reddingsboei toe werpt. [...] Zowel in een mensenleven als in de samenleving zijn goed en kwaad verstrengeld. Deze opvatting vermijdt elk triomfalisme in het straffen, want zij weet dat straffen uiteindelijk een daad van onmacht is, een blijvende worsteling om het kwaad te genereren. 'Iedere keer dat we een verdachte berechten staan we ook zelf mede terecht', zo schrijft Bianchi in navolging van de joodse filosoof Maimonides, die in de twaalfde eeuw had gesteld: 'Indien ge dan iemand straft, zo maakt ge hem daarmee tot uw broeder'. Dat klinkt vandaag bijna als een provocatie.*

niet alleen voor de grootste minkukels onder ons bedoeld, maar is een appèl aan een ieder van ons.

Heil ontstaat vaak op plekken waar ook sprake is van woestijnervaringen. In een leven dat droog is. Ook dat leven mag weer bloeien. In verhalen wordt ons voorgehouden dat die tijd zal komen. Op het moment van het verhaal van vanmorgen, is het Joodse volk in ballingschap. Daar in Babylon wordt hun het bloeien voorgehouden. 'Je zult uit die ellende komen' wordt er als het ware gezongen en gedanst aan de Israëlieten door Jesaja, en via de lezingen van vandaag verteld aan ons.

Dit bloeien vraagt om een dubbele beweging. Het bloeien wordt ons vanuit G'd toegezegd en van onze kant wordt er een beweging naar dit bloeien toe gevraagd. Dit bewegen heeft met spreken en horen te maken. En zo zit je dan in het tweede verhaal dat we vanmorgen gehoord hebben, namelijk als er staat: *'Effata'*, wat betekent: 'Ga open.' *'Zijn oren gingen open, zijn tong kwam los en hij kon normaal spreken.'*⁶²

De discussie in *Trouw* speelde zich af rond het thema 'vergeving' en daarbinnen de rol van de dader en afgeleid daarvan de rol van het slachtoffer.

Mevrouw Heijn schreef dat zij de dader – de moordenaar van haar man – had vergeven en dat het haar rust had gebracht. Toen de dader bij een ongeluk omkwam wenste zij de familie sterkte toe.

Bij ingezonden brieven in *Trouw* kwam de vraag naar boven hoe mevrouw Hank Heijn had kunnen vergeven, vergiving heeft immers ook met inzicht te maken van de kant van de dader, dat de dader berouw toont. De discussie is dan: hoe kun je het slachtoffer meenemen, recht doen, binnen de traditie van 'heil' – die ons is aangezegd. Berouw en inzicht van de dader zijn immers voorwaarde voor vergiving.

Deze discussie over vergiving en de plaats van het kwaad in het leven, hoor ik mee resoneren binnen de lezingen van vandaag. Kun je over het bloeien van de woestijn spreken ook als diegene die jouw leven heeft verdord daar geen verantwoordelijkheid voor neemt? Of vallen deze daders buiten de boot van de aanzegging van G'dswege – het Heil. Een repeterende vraag waar uiteindelijk – volgens mij – geen eenduidig antwoord voor te vinden valt.

62. Marcus 7:34.

Eén van de ingezonden brieven ging over een vader van een vermoorde dochter. De vraag was of hij de dader kon vergeven en zijn antwoord was dat hij niet met haat hoefde te leven, maar dat hij niet voor zijn dochter kon spreken. Haar was immers de stem ontnomen. In hoeverre kun je spreken voor diegenen die ons ontvallen zijn. Mensen die gedood zijn, die nu niet meer kunnen spreken, is één van de thema's waar de joodse filosoof Emmanuel Levinas zich mee bezighoudt.

Het gelaat van de Ander, dat je aankijkt, een appèl op je doet. Hoe neem je dat gezicht, dat ethische appèl dat uitgaat van 'gij zult niet doden' mee binnen de geschiedenis. Dat is voor ons mensen een 'hel of a job', zou je populair kunnen zeggen. Maar van onze kant wordt gevraagd wel te werken aan hoe wij ons verhouden tot het kwaad.

Zelf ben ik geneigd het met de vader van de vermoorde dochter eens te zijn: *'Wij kunnen niet spreken voor diegenen die vermoord zijn'*. Het is aan hen en aan G'd om tot uiteindelijke vergeving te komen en dan nog denk ik dat berouw door de dader één van de haast 'noodzakelijke' voorwaarden is. Dan lees je in het artikel in *Trouw* 'Vergeven is een bevrijding', dat ook de dader in het reine en tot zelfvergeving dient te komen, verantwoordelijkheid moet nemen. Dat een dader voorbij zijn daad kan kijken. Ook hij/zij is niet alleen die ene vreselijke misstap. En dan nog kunnen die processen van de 'dader' en 'slachtoffer' los van elkaar lopen. Wat als de dader niet in staat is tot inzicht en empathie? Is het dan nog aan de achterblijver om te vergeven? Daar zijn geen vaste en pasklare antwoorden of psychologische, theologische en filosofische processen en formules voor. Dit is aan de persoon en de context gebonden. Binnen de boeken van de Bijbel zijn daar verschillende visies op. Zo ontstond op een predikantenwebsite een hele discussie of het duister ook door G'd geschapen was. In Jesaja 45 komt de regel voor 'Die het licht vormt en het donker schept.'⁶³ De vraag is dan: is het duister ook door G'd geschapen en hoort dat dan op enige manier bij G'd?

Jesaja schrijft tegen het opkomende dualisme dat later in het Perzische rijk de boventoon zal hebben. Een rijk dat na de Babyloniërs in opkomst is. En spreekt: 'Die licht vormt en duister schept.' Door het bij elkaar houden van het duistere bij het licht en andersom is G'd heerser van de geschiedenis die met ons mee reist. G'd kan orde scheppen: Dan zegt God: 'er geschiede licht!' – en er geschiedt licht.⁶⁴

63. Jesaja 45:7.

64. Genesis 1:3 Naardense Bijbel.

Dat dat kan is een G'dsgeschenk. Het gaat om een nieuwe ordening aanbrengen. Een ordening door de pijn heen. Scheppen, iets nieuws maken uit de duisternis. Deze beweging lijkt mij ook de opdracht aan ons, hoe zwaar dan ook en daar waar het lukt kan hoop klinken, kan adem ontstaan. Ook voorbij het kwaad, ook als het kwade in onvermogen leeft, want het uiteindelijke oordeel is een geheim dat we nooit zullen kennen en waarover in de bijbelboeken ook geworsteld wordt. In die zin is het dan ook goed om te waken over te snel oordelen. Vergeving is een proces tussen slachtoffer, dader en G'd. De wraak is immers aan de Eeuwige.⁶⁵

Het is niet in de eerste plaats ons oordeel over hoe dat dient te verlopen. Wij leven slechts in opdracht naar het bloeien toe te leven. In die opdracht (en hoop) mogen wij slachtoffers helpen en daders proberen aan te spreken op hun verantwoordelijkheid. Zo kunnen wij de toekomst mede openhouden voor slachtoffer en dader, hoe onbegrijpelijk dat ook voor ons is.

Het geloof heeft zo zijn onbegrijpelijkheden.

Maar ooit zal de woestijn bloeien!

Amen

65. Jesaja 35:4.

Bij de les

Preek Doopsgezinde Remonstrantse Kerk Hoorn, 24 april 2011

Lezing Johannes 20:1-17

Het verhaal dat wij vanmorgen lezen is een vreemd gecomponeerd verhaal dat daarmee de lezer bij de les probeert houden.

Maria naar het graf – spannend, het is nog donker –, het graf was een gevaarlijke plaats want Jezus was omgebracht vanwege vermeende oppositie tegen de heersende machthebbers. Het is zo gevaarlijk dat je de kans loopt zelf gestraft te worden als je daar aangetroffen wordt. Door het donker wordt haar gang aan het zicht onttrokken en zo gaat zij naar het graf en vermoedt daar Jezus' – haar geliefde Jezus, lichaam te vinden.

Het verhaal loopt anders, het verhaal maakt een draai, het graf is open en dat is gek, graven zijn er immers om gesloten te blijven tot de grote dag komt waarop een ieder verzameld wordt, het Koninkrijk aanbreekt, de laatste dag, en zolang die er niet is, als plek van rouw en herinnering aan degene die er ligt. Maar nee, nu is het graf al open, de steen weggerold. En zij rent weg met de vraag: Waar is hij, waar hebben ze hem neergelegd? Met die vraag komt ze bij twee leerlingen waar van één de naam niet genoemd wordt, maar die 'Jezus het meest heeft liefgehad'. Na haar vraag en het antwoord: 'We weten niet waar ze hem hebben gelegd', verdwijnt Maria uit beeld. Tot zover draait het verhaal om deze twee mannen.⁶⁶

In deze scène ligt de nadruk op het zien – of ontwaren, aanschouwen – en daarvoor gebruikt de schrijver de twee leerlingen. Bij het graf ziet de andere leerling – de leerling zonder naam – na aankomst de doeken liggen⁶⁷, maar gaat niet het graf in. Zien op afstand zou je kunnen zeggen – observeren is misschien een ander woord ervoor. Simon Petrus komt en gaat naar binnen. Hij ziet hoe de lijkwaden liggen en de zweetdoek op een andere plek opgerold ligt. Daar is Jezus dus niet. Dan komt de leerling die Jezus het meest heeft liefgehad de grafkamer binnen en als hij dan alles heeft gezien begint hij te geloven. Het gaat dus nu om de koppeling zien, plaats en geloven.

66. Johannes 20:11.

67. Johannes 20:5.

Maria klaagt bij het graf, het gaat hier om pijn van het gemis. Het niet weten waar de geliefde is: 'Ik weet niet waar ze hem hebben gelegd' en door het verdriet herkent zij niet! Maria antwoordt zonder te herkennen: 'Als u hem hebt weggedragen, zeg me waar u hem hebt neergelegd dan zal ik hem op mijn beurt daar ophalen.' Het mooie hier is, denk ik, dat Jezus zich niet eerst voorstelt, maar haar vraagt wat er is. Het is niet het gebrek aan geloof dat niet herkend wordt, – want dan spring je immers vooruit uit de pijn naar de oplossing –, maar hier draait het om Jezus, de vraag komt eerst! Het gaat om het leren stellen van de juiste vraag. Naar oud-Joods gebruik brengt dat beweging, leven voort.

Dan spreekt, na het horen en luisteren, Jezus haar naam uit. In dit uitspreken van haar naam herkent Maria Jezus en dan volgt een advies van Jezus aan haar: 'Houd me niet vast.'⁶⁸ Hier vindt een herneming plaats.⁶⁹ Wij als lezer worden nog in het ongewisse gelaten wat beginnend geloven betekent. Direct daarop volgt: 'want ze hadden geen besef van de schrift.'

Op deze plaats wordt de vraag van Maria beantwoord. Het is een plaats die je niet kunt vasthouden. In het loslaten wordt het opstaan uit de dood concreet – in het handelen en liefhebben van de naaste! Door de dood heen betekent opstanding van concrete lichamen. Het liefhebben van de ander is niet abstract maar concreet! Door het wenen heen, door de pijn heen, zonder snelle antwoorden, begint bij haar het besef door te dringen wat het betekent en zij wordt door het wenen heen degene die verkondigt.

'Ik heb de Heer gezien.'⁷⁰

De uitwerking van de paradox, de tegenstelling van tegen de dood zijn, maar zien dat er doorheen gaan een onderdeel is van opnieuw tot leven komen. Niet het vasthouden van de tragiek brengt ons verder, maar de tragiek een plaats geven binnen de historische geschiedenis die concrete mensen aangaat kan die heilsverwachting vorm geven.

68. Johannes 20:17.

69. Johannes 20:9.

70. Johannes 10:18.

Hier kun je ook de belofte uit Ezechiël⁷¹ horen klinken:

*Ik zal pezen over u geven,
vlees over u laten klimmen,
een huid over u trekken
een geest in u geven, en ge zult leven!
Weten zult ge dat ik de Ene ben.*

Binnen deze paradox je kracht proberen te vinden. Vragen naar de plaats, niet te gauw met oplossingen komen, niet te snel met geloven, misschien wordt door de pijn van ongeloof heen opnieuw het visioen gestalte gegeven om verder te gaan. Het gaat immers niet om de verlossing van de geest alleen, maar om de verlossing van de gehele mensheid. Of, en dan kom ik uit bij wat een gedetineerde een andere gedetineerde vroeg die vastzat in zijn eigen gelijk: 'Wat heb je aan een hart als je bang bent dat het gebroken wordt.'

Je zou kunnen zeggen, een wijsheid die Maria in dit verhaal van Johannes ter harte heeft genomen. Geen snelle verklaringen, maar door de pijn heen ziet zij de Heer omdat zij aangesproken wordt. Jezus is geen garantie dat pijn, de tragiek, minder wordt voor ons of in deze wereld, maar geeft ons wel de mogelijkheid om binnen het leven dat Jezus heeft voorgeleefd en hoe daarover geschreven wordt in Johannes, om die pijn te duiden voorbij ons eigen individuele leed, in de hoop en verwachting dat voor een ieder het voorbij die tijd leven het waard is om geleefd te worden in Jezus' naam.

'Houd mij niet vast' als moeilijke opdracht.

Als wij gekwetst zijn, verlies hebben geleden, dan willen we niets liever dan terugkeren naar de situatie voor die gekwetstheid, om niet de pijn van het afscheid te hoeven voelen. Verlies en pijn, een heikel thema dat vaak dichtgeplamuurd wordt met verhalen om niet te hoeven luisteren. Jezus laat Maria vragen – haar leed vertellen – en dan komt daarna de troost van de herkenning. Door de dood heen kan de troost je aanspreken en je op weg helpen. Door de dood heen, kan concreet betekenen om juist aan te raken.

71. Ezechiël 37:6.

Het gaat dan om concrete lichamen, zoals de Zuid-Afrikaan Hugh Lewin schreef.⁷² Hij zat in de jaren zestig zeven jaar lang gevangen. Een relatief korte straf in het gespannen Zuid-Afrika van de Apartheid. In de gevangenis schreef hij een ontroerend gedicht waaruit ik een paar zinnen citeer:

Als ik vrijkom
ga ik iemand vragen
mij aan te raken
heel voorzichtig graag
en langzaam
raak me aan
ik wil
weer leren
hoe het leven voelt.

Ik ben zeven jaar
door niemand aangeraakt
zeven jaar lang
zonder aanraking
en ik weet nu
wat 'onaanraakbare'
betekent.⁷³

72. Hugh Lewin, journalist en antiapartheidsactivist die een gevangenisstraf kreeg voor sabotage. Hij verliet met 'permanente uitreisvergunning' in 1971 Zuid-Afrika en leefde in Londen en Zimbabwe als balling. Hij keerde terug naar Zuid-Afrika in 1992. In 2003 won hij de Olive Schreiner-prijs voor *Bandit out of Jail*.

73. Het gedicht vervolgt met:
Niet totaal zonder aanraking
ik kan de dingen tellen
die ik voelde;

Eén: vuisten
in het begin
felle woeste vuisten
beukend en beukend
tot ik me gillend
herinner
laat me gaan
laat me alsjeblieft gaan

Twee: handen
de eerst vier jaar handen
iedere dag

In deze hoop, met deze liefde staan concrete mensen van vlees en bloed op, daar is Jezus aanwezig. Dit opstaan gaat door, ook als mensen gedood worden. Opstaan begint met luisteren en vragen voor en om leven; zo kunnen we dan samen zeggen:

‘Ik verkondig u allen in dit Paasuur,
wat u en mij vanouds is doorgegeven.
Jezus Messias, zo dood en begraven als Hij is,
zo levend is Hij uit de doden opgewekt!

Amen

zoekende klophanden
– armen hoog, schoenen uit
benen uit elkaar –
pookhanden, methodisch,
zwaar, onverschillig

alle eigenheden
wegtastend

ik wil geen vuisten en handen
ik wil
weer aangeraakt worden
en aanraken
ik wil mij weer levend
voelen
wanneer ik vrijkom...
wil ik zeggen
hier ben ik
raak me alsjeblijft aan

Hugh Lewin, uit: ‘De dag dat je brief kwam’ 1988, Zuid-Afrika

Beren 2

Preek Elisa 2 Koningen 2:19-25, 2006
(zie ook preek Muiderkerk 26-10-2011).

Er zijn verhalen waarvoor we weglopen of anders gezegd, waar we ons zo weinig mogelijk mee bezig willen houden. Zo ook snellen we voorbij aan het verhaal van het eerste optreden van de profeet Elisa. De naam betekent 'G'd is mijn redding.' Dat is mooi, denk je dan, maar als je verder leest dan zie je dat de consequenties van de redding voor 42 kinderen nogal gruwelijk uitvallen.

Nog nooit heb ik een preek gehoord over dit bijbelgedeelte. Kom aan dacht ik, laat ik het nu eens op oudjaar over de tekst hebben.

Als je onderzoek doet, dan is de enige uitleg die je vindt – en het maakt niet uit of je dan bij liberale theologen gaat luisteren of bij meer orthodoxe – is bij beiden: met een profeet spot je niet en zo is de dood van de kinderen de wraak van G'd, pas op, kijk uit voor je woorden. Nico ter Linden wijdt er bijvoorbeeld slechts drie regels aan in zijn 'Het verhaal gaat.'⁷⁴ 'Een grimmig sprookje dat vertelt hoe het de kinderen Israëls zal vergaan die G'd en zijn profeet slechts minachten ...' Nu, dat is het dan. Veel creativiteit komt bij zo'n uitleg niet naar voren. Je kunt zeggen, hij weet zich er geen raad mee en noemt het maar een sprookje.

Ik stel een andere lezing voor, een lezing in het licht van de paradox, het paradigma van de paradox wordt gegeven in het verhaal wat hieraan voorafgaat. 'Breng een nieuwe schaal met zout en het zout wordt in de bron gegooid. Zout dat wij gescheiden houden van het water om het drinkbaar te houden, wordt gebruikt om levend water te maken. Er gebeurt dus iets ongewoons. Iets tegenstrijdigs. Binnen dit kader wil ik het vervolg van het verhaal lezen.

Deze tweede manier van lezen die ik voorstel komt voort uit het leren luisteren, ofwel luisteren naar verhalen heeft te maken met hoe wij als mensen onze geschiedenis construeren en hoe wij door de geschiedenis individueel maar ook als collectief worden gevormd. Dit construeren gaat nooit rechtlijnig, maar gaat samen met een spel van verdichting – situaties vallen samen in tijd, worden samengebald tot één situatie of verschuiving – en de inhoud van het verhaal centreert zich rond een ander moment dan dat we eerst zouden dachten. En verhalen maken gebruik

74. Nico ter Linden, *Het verhaal gaat*, blz. 239 deel 3.

van pakkende beelden en lijken een coherent verhaal, wat achteraf niet zo hoeft te zijn omdat beelden ergens anders naar verwijzen.

Terug naar Elisa. Hij komt net terug van zijn eerste klus als profeet. Hij heeft een stad leven gegeven kun je zeggen. Water dat niet meer te drinken is wordt dorstlessend water. In de tekst valt op dat er een combinatie gemaakt wordt tussen het slechte water en de misgeboorten die in de stad plaatsvinden. De ligging is mooi maar wat heb je eraan als kinderen geen toekomst hebben. De stad heeft toekomst en Elisa gaat erheen. Hij is op weg naar Bethel, wat betekent 'het huis van G'd', of de plaats waar de hemel de aarde heeft geraakt. Bethel, waar Abraham voor het eerst tenten opsloeg toen hij Kanaän binnen kwam.⁷⁵ Bethel waar de hemel opengaat als Jacob angstig is na het bedrog van zijn broer Ezau.⁷⁶ Elisa is dus op weg naar die plek en net voordat hij binnen gaat wordt hem nageschreeuwd: 'Kaalkop, kaalkop! Zet 'm op, zet 'm op.' In de symboliek van dit verhaal gaat het mijns inziens om de moeilijke weg naar volwassenheid en de tegenstrijdigheden die dit met zich meebrengt. Het kind-zijn, zou je kunnen zeggen, plaats je bij de primaire gevoelens.

Van veel jongeren waar ik mee werk kun je zeggen dat ze niet welkom waren, er was geen plaats voor hen, niet in de herberg en zeker vaak niet thuis. Je groeit dan op met een groot gemis en vanuit dit gemis duid je de wereld. Dat gemis wil je opheffen. Daarnaast zie je in het geloof ook ontwikkelingen. Daar waar een kind nog in het magische gelooft – heksen, engelen, het gebed, dat wat plotseling de wereld om haar/hem heen weer goed maakt, de wereld van het sprookje –, wordt dat als je ouder wordt ingewisseld voor een geloof waarin verantwoordelijkheid en daarmee eigen handelen een rol spelen. Kortom, kinderen en hun primaire gemis tegenover het handelend optreden. Die beide hebben we altijd bij ons. Soms reageren we primair vanuit de onderbuik en dan weer meer reflectief. Het gaat er hierom om afstand te nemen van het primaire, bijvoorbeeld van het gemis, en niet om dat op te vullen, dat kan nooit meer, maar om het naar leven te transformeren.

Daarvoor zijn soms beren en bos nodig om die gevoelens weg te scheuren. De teddybeer wordt tot verscheurende beer. Ik zie en hoor dat in mijn werk. Wanneer zij huult en zegt: ik wil voor mijn moeder zorgen, zij kan het niet zonder mij. Als kind al op negenjarige leeftijd voor je moeder leren zorgen, volwassen zijn zonder het te worden:

75. Genesis 28:19.

76. Genesis 28.

‘Ik wil bij haar zijn, dominee, ‘Kunnen we daarvoor bidden?’ Daar sta je dan: een vraag die voortkomt uit gebrek en een vraag die vraagt naar een gebaar, een hocus-pocus, om het gebrek op te heffen. Zij als kleine vrouw wil in haar werk liefde vragen van haar moeder. En ik, ik wil met haar op reis gaan, stap voor stap voorzichtig haar losweken van de symbiose met haar moeder. Ik ben haar beer als het ware. Nooit zal ze door haar werk het gebrek kunnen opvullen en de liefde krijgen, maar door langzaam naar het huis van de Heer te lopen, kan ze er misschien achter komen wat ‘gewenst zijn’ betekent. En dit lopen gaat met verscheurdheid gepaard.

Ten leven keren betekent mijns inziens losgescheurd worden van datgene wat je ten dode vasthoudt, loskomen van je gevangen-zijn in het gebrek, je afkomst die schreeuwt om de moeder. Leven is het aanvaarden van het gebrek en het hopen op een beter leven. Voor een ‘alleen maar weten dat de hemel er nog niet is maar af en toe op onze weg naar volwassenheid mag inbreken’. Vaak ondanks onszelf als genade maar vaak ook als de verscheurende pijn van twee beren.

Amen

Mogelijk verstaan van het offer 1

Amsterdam Muiderkerk, 29 april 2012

1^e lezing: Jesaja 53: 1-6, 2^e lezing: 2 Corinthiërs 5: 13-21

Geschreven n.a.v. een bijdrage van Erik Borgman aan de studiedagen van justitiepredikanten in 2015 over het offer en de wil tot betekenis:

‘Hoe te hoeden, een mogelijk verstaan van het offer.’

Vandaag zijn volgens het kerkelijk rooster Ezechiël⁷⁷ en Johannes⁷⁸ aan de beurt, waarbij de nadruk ligt op het hoeden van de schapen door de Eeuwige – de Heer. Dat ik van deze lezingen afwijk heeft te maken met een lezing die Eric Borgman⁷⁹ afgelopen week tijdens een conferentie van justitiepredikanten gaf. Hij spreekt in de lezing over het offer. In deze tijd vlak na Pasen en dicht bij de herdenking van de gruwelijkheden van de Tweede Wereldoorlog is het goed om te luisteren en te kijken hoe het hoeden zich tot het offer verhoudt.

In de lezing van Eric Borgman stond vooral centraal om het kwaadin deze wereld niet weg te drukken met de moraal van de boodschap van het ‘goede nieuws’. Ofwel het kwaad blijft aanwezig en de vraag is dan welke rol krijgen wij als hoeders ten opzichte van het kwaad. Hij refereert aan twee gedeelten uit de Bijbel: Jesaja⁸⁰ en 2 Corinthiërs.⁸¹

Daarbij komt dat als een gevangenispredikant gevraagd wordt te komen preken, ook het kwaad mee de kerk binnen gehaald wordt. Ook dat is niet vreemd aan de christelijke traditie waar het kwaad en hoe het kwaad te overkomen ‘core business’ van de theologie is, en dat verhaald wordt in het offer van Jezus. Echter, vaak wordt in dit offer de nadruk gelegd op de opstanding –het moment voorbij de pijn en het kwaad –, want bij het kwaad stilstaan is onaangenaam.

Wij leven in de tijd van herdenking van de vele gevallen en vernietigde mensen uit de Tweede Wereldoorlog.

77. Ezechiël 34:1-10.

78. Johannes 10:11-21.

79. Eric Borgman, rooms-katholiek systematisch theoloog en schrijver.

80. Jesaja 53: 1-6.

81. 2 Corinthiërs 5: 13-21.

Er zijn mensen onder ons die het aan den lijve hebben meegemaakt en anderen die via hun ouders en/of familiegeschiedenis de littekens aan hun handen en in hun zij meedragen.⁸²

In deze tijd wordt de roep ook steeds groter om het kwaad te beheersen. Dit nooit meer! Tegelijkertijd wordt bij dit roepen van ‘nooit meer’ het verlangen en het beteugelen van dit kwaad buiten de roepende geplaatst. Het is de ander die mij de veiligheid moet en kan bieden. De ander is dan vaak G’d of de Staat, et cetera. Het is de vraag om voorbij de pijn en in de opstanding te willen leven. G’d en Staat verhouden zich dan als twee parallelprocessen, door voorbij het offer van Jezus te stappen in de opstanding – van het kwaad is overwonnen – wordt Jezus ontdaan van de vraag: ‘Vader, als het mogelijk is, laat deze beker aan mij voorbijgaan!’ Het bloed, de pijn, het niet willen drinken van de beker, worden weggeschreven als de ultieme overwinning centraal komt te staan.

Binnen het denken dat de ‘almachtige’ Staat met camera’s op elke straathoek het kwaad kan uitbannen, kan zo parallel lopen aan het verhaal/offert van Jezus. Door deze wens om het kwaad door een externe macht te willen elimineren, ontdoen we onszelf van ons verhaal – waar pijn en kwaad een onderdeel van zijn – en instrumentaliseren we ons leven en onze omgeving en als we niet oppassen ook ons geloof. Aan de andere kant trekt geweld ook aan en gaat er een zuigende kracht van uit. Er zijn veel vrouwen die graag willen schrijven met de gedetineerden – mijn pastoranten – uit de bajes. In de *Trouw* van afgelopen weken zijn daar verschillende artikelen over geschreven. Kortom we hebben iets met geweld en het kwaad. Dat is niet vreemd en hóéft ook niet ongezond te zijn. Het vraagt echter een alertheid in ons handelen als medehoeder van de schapen – van de Heer. Willen we voorbij het kwaad leven of kunnen we dat, hoe pijnlijk en ongemakkelijk ook, waar nodig is laten staan.

82. Wim Bönker, broer van mijn moeder, omgekomen in Neuegamme, Duitsland ‘*Van naam tot nummer, slachtoffers van de Putterse razzia*’, Pieter Dekker, Gert van Dompsele, uitgeverij Louise 2014. *Putten, de razzia en herinnering*, Madelon de Keizer uitgeverij Bert Bakker, 1998.
T.T. Brandsma, *Nu gaat het spel beginnen, dagboekantekeningen T.T. Brandsma 29 september 1944-18 april 1945*, Narratio 2016, blz. 11: Broer van mijn vader, oom Gerrit, zat gedetineerd in Japan. Mijn neef, zijn zoon, Bert schrijft: *Ik weet het niet zeker maar ik dacht dat het om een scheepswerf van Mitsubishi ging. Hij (oom Gerrit – H.B.) was daar ook tijdens het vallen van de tweede atoombom en bevond zich vijftien kilometer buiten het episch centrum. [...] Oom Gerrit is overleden aan een niet operabel hersentumor. Een rechtstreeks verband konden de artsen nooit leggen, maar ook niet uitsluiten: als mogelijk gevolg van de straling.*

Als voorbeeld geef ik het ‘lippenstiftincident’ van enkele weken geleden in de kerk in de gevangenis. Zondagmorgen kerkdienst in de gevangenis. Er komt een koor en zij zingen erop los, loven de Heer en zijn daden. Gedetineerden genieten zienderogen mee. Vlak bij het koor zitten twee jongemannen en na het eerste lied vraag ik: ‘Hebben jullie alleen naar de vrouwen gekeken of hebben jullie ook nog de inhoud van het lied mee gekregen?’ ‘We hebben geluisterd’, krijg ik terug. Het zijn jongens en ze blijven een beetje praten tijdens de dienst, maar niet op een manier die de verdere dienst verstoort. Twee gedetineerden doen de lezing, van wie één de volgende week naar huis gaat. Ik ga tussen de gedetineerden zitten omdat de twee schriftlezers nu de liturgen zijn – het kanaal waardoor G’d mag spreken. De lezer die naar huis gaat heeft zijn bril vergeten, maar hij is blij dat hij lezen mag en medegevangenen helpen hem door de lezing heen. Er is aandacht, het is immers zijn laatste lezing hier in de bajes. Na de preek en meerdere liederen, en na de zegen, komen twee vrouwen van het koor naar me toe. ‘Die twee jongens die vooraan zaten hebben tijdens de lezing masturberende gebaren gemaakt’, zeggen ze verontwaardigd tegen mij, en ze gaan verder met: ‘En we hoorden hoe ze ons aan het keuren waren.’ Eén van de twee vrouwen begon te huilen. De ander werd kwaad en ik heb het ‘Mea culpa’ uitgesproken. ‘Ik heb het niet gezien, anders had ik gevraagd of ze op een andere plaats wilden gaan zitten’, zei ik en ‘Ja het is overschrijdend gedrag.’ Maar is het jullie opgevallen dat diezelfde jongen aan het einde van de dienst gevraagd heeft of hij een gebed kon uitspreken, en dat hij dat ook gedaan heeft?’

Ten principale denk ik dat het bij de gedetineerden en de vrouwen om eenzelfde verlangen gaat, namelijk de wil tot betekenis, en een thuis willen komen op een goede plek voorbij het ‘kwaad’. Gedetineerden en de vrouwen uiten dit op verschillende manieren. Een pastoraal psychoanalyticus vertelde me: ‘seksualiteit en religie zijn twee vissen die in dezelfde vijver zwemmen – de vijver van betekenis.’⁸³

Aan deze uitspraak dacht ik toen ik de lippenstift zag die achter de bar lag waar na de dienst de koffie wordt geschonken. Voor de dienst was nog even lippenstift aangebracht, als vrouw wil je ook mooi zijn. Waar het misgaat, is als we onze eigen taal van mooi willen zijn op de taal van de ander leggen.

83. Jan Bodisco Massink.

Bij dit voorbeeld komt het aan op een dubbel lezen. Het lezen van je eigen behoefte en het lezen van de gedetineerde bij wie je bent. Ofwel, het betreden van het terrein van de ander, waar andere codes gelden, en een verstaan van eigen grond. Daarin kun je elkaar ontmoeten, maar misschien vereist dat wel het offer waar Erik Borgman over spreekt namelijk, het offer, het andere te laten staan als datgene wat onrustig maakt, maar dit vanuit een geloofsovertuiging dat het kwaad niet het einde heeft. Het is de narratieve benadering van het offer waarbinnen het lijden blijft staan. Het is als een uitdaging het kwaad in de ogen te blijven zien en dit kwaad niet te verdringen. Het offer als de ultieme paradox die het kwaad overwint door met het kwaad te zijn ofwel de hyperparadox 'Hem die geen zonde heeft gekend ... voor onze zonde heeft gemaakt, opdat wij door Hem Gods gerechtigheid zouden worden.'⁸⁴

Het gaat om de erkenning dat in de herkenning van dit kwaad ook de opstanding gegeven is. Het offer is verhalenderwijs bij ons aanwezig. Dat kun je zien bij de oude passiespelen in de rollen die je kunt kiezen in het meespelen. Je bent omstander, ophitser, beul, Simon van Cyrene, leerling van Christus, moeder, je huilt, je lijdt mee, je bent zelfs christus zelf. Het gaat om de inleving.

Stappen die we vaak vergeten, maar die onderdeel zijn van het hele verhaal. Het zoeken van het schaap is niet alleen het schaap met de drie poten die we vanuit charitas bij de groep proberen te houden. Maar ook het zwarte schaap mag meehoeden omdat we ons niet bij de dood/het kwaad neerleggen en daar zit nu juist de onrust, de ongemakkelijkheid van het christendom. Het gaat om het behouden van een stad die het teken van Kaïn kent.⁸⁵ Anders gezegd, het gaat om het creëren van deze stad – die het teken kent – als taak om de wereld bij elkaar te houden die door het offer als opdracht aan ons gegeven is. Deze opdracht gaat voorbij aan onze angsten, die in de tuin van Gethsemane door Jezus verwoord is in: 'Als het kan, laat deze beker aan mij voorbij gaan.'

In de gevangenis valt door dominee en vrijwilligers iets te halen. Namelijk de onrust die tot zoeken oproept voorbij het geweld. Daar klinken verhalen van de gedetineerden waarin hun geschondenheid en de

84. 2 Corinthiërs 5:21.

85. Anne Kooi *Postille* 2011/2012 blz 190: Genesis 4:15 *Maar de HEER beloofde hem: 'Als iemand jou doodt, zal dat zevenmaal aan hem worden gewroken.' En hij merkte Kaïn met een teken, opdat niemand die hem tegenkwam hem zou doodslaan.*

geschondenheid van de wereld door hun daden gehoord kunnen worden. Maar daarin klinkt ook het verlagen naar de wil tot betekenis, gedragen worden, eigen grond, aanwezig mogen zijn. Dat is vaak de wrange gift uit de gevangenis aan de stad waar het teken van Kaïn mag zijn. Het is een gift om niet het kwaad alleen in het gelaat van de Ander te zien⁸⁶, maar om het als gave te zien die vraagt om de geschiedenis recht te doen. Om Lucas aan te halen, om samen te zeggen: 'Zacheus, kom uit de boom, kom vlug naar beneden, vandaag moet ik in jouw huis verblijven.'⁸⁷ Bij het stellen van die vraag komt de hemel een stuk dichterbij.

Amen

86. *Trouw* zaterdag 28 april 2012, Shervin Nekuee *Vredig Nederland wordt hoogmoedig*.

87. Lucas 19:5.

Vrijheid als roeping

Preek Muiderkerk Amsterdam, 27 december 2015

1e lezing Genesis 38:1-25, 2e lezing Galaten: 5:13-19

1. (inleiding A) **Koning**

Volgens apostel Paulus is vrijheid een roeping. Dit was één van de laatste zinnen in de toespraak van onze koning. Paulus' perspectief wordt volgens de koning gekoppeld aan veilig heenkomen – de vreemdeling – je niet afsluiten en je angsten niet onderdrukken. Vrede is volgens hem niet voor gemakzuchtigen en vereist moed. In de brief aan de Galaten spreekt Paulus over vrijheid en vult het aan met wat dat betekent voor een gemeente die in Christus' naam bij elkaar komt. Het betekent onder meer openstaan en kwetsbaar zijn, een kwetsbaarheid die je samen mag vieren binnen de gemeente van Christus.

2. (inleiding B) **Eigen plaats**

Het is goed om hier te zijn. Om hier te staan. Het is lang geleden dat ik hier vooring. Mooi dat het hier nu weer gebeurt. Een plaats waar ik in 1978 kwam werken als stageplaats voor de sociale academie⁸⁸, dit vanwege mijn interesse in theologie. Via de Bijbel en de theologische vorming op de sociale academie ben ik hier verzeild geraakt. Samen met Truus Schilp in het kader van het project 'Dapperbuurt': lopen door de buurt, mensen thuis bezoeken. Zo ontmoette ik ook Bert Borreman, die met zijn ironie een inspiratiebron was voor mijn verdere theologiestudie. Henk van Olst, de toenmalige predikant van de Muiderkerk en die nog steeds staat te genieten als hij hier voorgaat.

Nooit had ik gedacht na zo vele jaren weer hier te staan. Mijn leven was in mijn hoofd anders gepland. Toekomstbeelden en een andere hoop hadden zich genesteld in mijn hoofd.

Een zorgboerderij voor gehandicapten in de buurt van Ommen. En later leven als theatermaker en verzoeningswerker in Noord-Ierland. Dit samen met vriendin en haar kinderen.⁸⁹ De toekomst gaat anders en nu sta ik weer hier.

88. Educatieve Akademie de Jelburg in Baarn waar ik de differentiatie cursus Bijbels Theologische Vorming (BTV) volgde. De BTV was de vooropleiding voor de Agogisch Theologische Opleiding (ATO) in Huis ter Heide dat een samenwerkingsverband had met de Katholieke Theologische Hogeschool in Utrecht.

89. Cathie McKimm met haar kinderen Scott McGreehan en Sarah McGreehan.

Beelden van een toekomst kunnen veranderen door een engel, ziekte, dood. Meestal hebben we onze toekomst niet in de hand, want veel vindt buiten ons om plaats.

3. Engelen

Zoals bij Sara, die de hoop die de bezoekers brachten weglachte (Genesis 18:11) omdat die voor haar een toekomst schetsten waar ze in eerste instantie niet in kon geloven.

Maar ook in zekere zin Tamar, die langs de kant van de weg gaat werken om haar recht te halen – met als risico de doodstraf door verbranding – omdat Juda haar geen recht doet en haar het zwagerhuwelijk ontzegt. Zijn verwijt aan haar is dat zij diegene is die het kwaad over zijn zonen brengt. Juda ziet haar als vrouw die haar lichaam verkoopt langs de kant van de weg (Genesis).

Lust:

Rabbi Jochanan⁹⁰ zei: *Juda wenste haar te passeren, maar God zond een engel die zich bezighoudt met lust en zei tegen hem: ‘Waar ga je heen Juda? Waar vandaan koningen opstaan en waar vandaan bevrijders opstaan?’ Daarop wendde hij zich tot haar tegen zijn wil in.*⁹¹

4. Inbreuken

Bij voorvallen die inbreken en een voorgeschreven verhaal ontregelen is een open houding en luisteren nodig en niet weglachen. Met zo’n houding kun je ook openstaan voor een minder mooi verhaal want openstaan maakt je kwetsbaar, je hebt het niet voor het kiezen. De inbreuk is niet af te dwingen, het is slechts de houding tot wat op ons afkomt. Kunnen wij die houding samen trainen? Want kwetsbaar zijn betekent ook dat je niet van tevoren kan kiezen. Ziekte kan immers ook zomaar op je pad komen, ondanks alle moeite om ziektes helemaal onder controle te krijgen, blijkt dat dit helemaal niet kan en blijkt vervolgens dat alleen het aanvaarden ervan overblijft. Niet als gelatenheid, maar als mogelijkheid tot een ander leven. Een leven dat je open en kwetsbaar maakt voor onheil. Je kunt van tevoren immers niet kiezen wat op je pad komt. Wel kun je kiezen om samen met anderen (zoals hier in de kerk) heil en onheil proberen te duiden en te vieren.

90. Jochanan ben Zakkai (30–90) was een belangrijke Joodse wijze.

91. <https://mens-en-samenleving.infonu.nl/religie/13301-torastudie-43-juda-en-tamar-genesis-381-25.html>.

Het heeft te maken met in welk toekomstbeeld je datgene plaatst wat je toevalt. Zo plaatst Paulus Jezus' dood ook binnen de Messiaanse toekomstverwachting en vervangt de afgedwongen vrede van de Pax Romana door de vrede van gelijken.

Dit is wat Paulus in de aan zijn hand toegeschreven brieven probeerde te doen. Tijdens het afwachten op de parosie – wederkomst, zette hij tegen over de PAX Romana de PAX Christi. De keizer onthoofd, de vrede gebaseerd op macht! Paulus gebruikte termen als 'zoon van G'd', een term die naar de keizer Augustus verwees⁹² voor Jezus, de thuisloze baby. De vrede afgedwongen door geweld wordt vervangen door een thuisloze baby. Een thuisloze baby die als hoofd van een nieuwe gemeenschap komt te staan. Een gemeenschap die een oefenplaats voor vrede is. Daar is geen slaaf, geen vrije, geen man, geen vrouw. Het is een leven tot de wederkomst, dat was zijn antwoord. In zijn brieven kun je lezen hoe moeilijk het is zo samen te leven.

Een gelijkheid waarbinnen wees, weduwe, de vreemdeling, de onvruchtbare, mogen bloeien en kinderen mogen voortbrengen. Binnen die gemeenschap die Paulus voor ogen heeft, gaat het om het oefenen van deze gemeenschap die de wereld van afrekening en geweld openbreekt.⁹³

5. Ziekte als inbreuk

Mijn huisarts vertelde me: 'Harry je kunt nog lezen, misschien is dit het, en richt jezelf niet te veel op het beter worden.' Dat was een wijze uitspraak.

6 Beterschap in Messiaans perspectief

Beterschap gaat bijbels gezien niet over individuele gezondheid, maar over het openstaan voor de inbreuk – de zieke die zich ook vaak als vreemdeling aandient. Ofwel, het gaat niet om ten strijden trekken, de PAX Romana, maar om de vraag: hoe kan ziekte, die mij vreemd is, een plaats krijgen binnen deze gemeenschap. Of anders gezegd, hoe kan die Ander, die vreemdeling, ontvangen worden binnen de verwachting van de parousie – wederkomst.

7. Weerstand tegen inbreuk, kinderdodendag

Herodus stelde kinderdodendag in. Voor elk gevaar om zijn troon

92. Karin Armstrong *Paulus Onze liefste vijand* Hollands Diep 2015.

93. Karin Amstrong, *Paulus, Onze liefste vijand*, Hollands Diep, 2015.

te verliezen, moest elk jongetje dood. Zijn vrede, die met geweld de bedreiging elimineert door het doden van kinderen. Jeb Bush (Republikeins presidentskandidaat Verenigde Staten,⁹⁴ heeft ook zo zijn Herodus-reactie, eenzelfde oplossing. Vraag: 'Als een tijdmachine zou bestaan en je zou teruggaan in de tijd en je kwam kindje Hitler tegen, zou je hem dan doden?' Zijn antwoord was: 'Zeker, je moet een daad stellen.' Zo laat hij de context van de opvoeding buiten schot. Hij zou Hitler doden. Zo een kind van zijn geschiedenis ontnemend. Teruggaan in de tijd en hem toelaten tot de kunstacademie, om zo de toekomst te veranderen kwam niet in hem op. Jeb, legt de vinger op de zere plek. Elk kind dat geboren wordt is een mogelijkheid tot een nieuwe toekomst, die ongewis is. Die toekomst mag ook openliggen voor dat kind, tenminste dat hoop ik. Ofwel, in retrospectief kunnen we pas zien of heil gedaan is. Dat is nu de crux bij Kerstmis, de Koning wordt niet geboren. Er is geen biologische lijn. Het is niet van de koning is dood, leve de koning! Het gaat om een tegenverhaal dat zich in deze wereld ontvouwt.

8. Geboren worden

Het Pasen en het Pinksteren gaan vooraf en dan in het terugkijken blijkt dat de Messias geboren is. Hoe een kindergeboorte te vieren als een kind alle mogelijkheden in zich heeft. Pasen en Pinksteren gaan dan aan Kerstmis vooraf; elk kind is een potentiële Messias, een mogelijkheid voor een open toekomst zoals andersom ook het geval kan zijn. Die ongemakkelijkheid is in het leven ingebakken.

Als de engel heil kan brengen, betekent dat ook dat onheil gebracht kan worden. Er is geen keus. Als we openstaan, staan we open. Daar is geen keus in! Wij kunnen alleen kiezen in welk perspectief we de geschiedenis plaatsen.

Als dat perspectief nog niet inbreekt of anders gezegd met een duiding volgens Paulus: als de parousie uitblijft dan mogen we oefenplaats zijn voor kwetsbaarheid. Op een plaats waar we niet afgerekend worden op onze tekortkoming en zelfs die tekortkoming mogen vieren, elkaar mogen begrenzen, toespreken, corrigeren. Niet op een moralistische manier in 'je dient je te gedragen,' maar op een manier die recht doet aan die Ander met zijn verhaal. Omdat je de ander hebt gekend en ziet, en dat gaat altijd vooraf aan de mores, de heersende moraal.

94. Zie YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=kVyz8WuyHzo>.

9. Samen lichaam van Christus zijn

Zoals in het kruisbeeld dat onder de ruïne van een kerk in ‘Emmerich am Rhein’⁹⁵ teruggevonden is. Een bevriend predikante van Duitse afkomst vertelde me: ‘Ik stond naast de pastor van de kerk, samen keken we naar het kruisbeeld en ik zei: “Nu is het aan ons om het lichaam te worden.”’

Dat is de opdracht, samen het lichaam te zijn, te worden. Open te staan, voor vreemdeling, wees, zieke. In het samen duiden, denken en voelen vieren wij het uitzicht naar het Koninkrijk! Om samen te lachen van vreugde, omdat een toekomst van het Koninkrijk is aangezegd.

Amen

95. 7 oktober 1944 voor 91 procent platgebombardeerd.

Christus is niet geboren

*Preek Muiderkerk Amsterdam, nieuwjaarspreek
1^e lezing Genesis 38: 1-25, 2^e lezing Galaten 3: 6-9*

Een trieste mededeling deze morgen. Daar begin ik mee. Vooral voor diegenen die gevierd hebben dat de Christus is geboren. Ik zeg u, en dat waarschijnlijk met Paulus samen, Christus is niet geboren: nu niet, nooit niet, en zal ook nooit geboren worden. Maar dan is er toch tevens die grote paradoxale hoop waar we als christenen vaak geen raad mee weten. Misschien wordt Christus nog voortdurend geboren. Ofwel, er is kans op een geboren worden van haar die ons tot nieuwe Christus is. Tenminste, als we in staat zijn om de toekomst open te houden voor nieuw heil dat inbreekt van G'dswege. Als wij hier samen in staat zijn te luisteren en te kijken voorbij het feest dat zo vaak als knus en familiegebeurtenis beschreven wordt. Als we onszelf even op de 'pauzeknop' durven zetten, weg van het licht dat zich in deze decembermaand aan ons opdringt. Een pauze houden, hier met elkaar, maar dan wel een pauze die een goochelen met de tijd toestaat. Een pauze waarin een truc van G'dswege hopelijk kan plaatsvinden. Misschien wordt het wel een pauze vol ongemak, maar wat wil je met zo'n ongemakkelijk geloof dat we hebben.

Eerste scène: Paulus en zijn egalitarisme: Paulus, een man over wie ik nooit preek, ik kon hem moeilijk plaatsen. Zijn brieven vol aanmaningen en wijze woorden werden me vaak te veel. Ook zette ik me vast in een nogal anti-Paulinische lezing waar ik mij geen raad mee wist. Vooral de veronderstelde ondergeschiktheid van de vrouw bij Paulus stootte mij tegen de borst. Teksten die we kennen en waar ik geen aandacht aan wil besteden. Paulus heb ik opnieuw ontmoet via een boekje van Karin Armstrong.⁹⁶ 'Paulus altijd in context lezen' staat erin geschreven. Er geen eeuwigheidsuitspraken aan koppelen. En ja, die ondergeschiktheid is een latere toevoeging. De politieke situatie is veranderd, het revolutionaire elan is er vanaf. Het gaat om de verlossing van de gehele mensheid. In zijn brieven maakt hij gebruik van de keizerlijke propagandaterminologie, die hij omkeert. In plaats van de keizer van het Romeinse Rijk als zoon van G'd die de vrede brengt, is het Christus die vrede zal brengen door hoe zijn gemeente zich tot elkaar verhoudt. Niet de Keizer met zijn leger en macht verzorgt de vrede, maar de vrede komt met de Pax Christie.⁹⁷ Door

96. Karin Armstrong *Paulus*.

97. Karin Armstrong *Paulus*, blz. 76.

Jezus' opstanding is er een collectieve opstanding mogelijk waarin 'U allen bent door Christus omkleed. Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen.'⁹⁸ In later toegevoegde brieven onder zijn naam wordt het utopische egalitarisme van Paulus vervangen door een tamelijke hiërarchische visie waarin de vrouw aan haar man gehoorzaam is, zijn kind aan de ouders en slaven wordt te verstaan gegeven dat ze hun meesters moeten gehoorzamen.⁹⁹ Daarom is het goed om Paulus in zijn tijd en omgeving te lezen en weet te hebben van latere invoegingen. In de lezing van vandaag wil ik de aandacht blijven vestigen op het utopische karakter van Paulus' aankondiging van de verrezen Heer die in de Galaten-brief naar voren komt.

Tweede scène: intro in Lucas, als geschiedenis eindig lijkt, gaan drie vrouwen geschiedenis maken. Sarah (die het heil weglacht), Zacharias met stomheid geslagen als zijn oude vrouw zwanger wordt. Maria de maagd die zwanger raakt en in zekere zin ook Tamar die langs de kant van de weg haar recht haalt als hoer en Juda verleidt tot zijn plicht.¹⁰⁰

*Thorastudie over **lust**:* Rabbi Jochanan zei: *Juda wenste haar te passeren, maar God zond een engel die zich bezighoudt met lust en die zei tegen hem: 'Waar ga je heen Juda? Waar vandaan koningen opstaan en waar vandaan bevrijders opstaan?' Daarop wendde hij zich tot haar, tegen zijn wil in.*

Derde scène: kinderdodendag: op YouTube kun je een video over Jeb Bush zien. Je ziet hoe hij zichzelf klem zet na de vraag of hij baby Hitler vermoord zou hebben als hij hem tegenkwam.¹⁰¹ *'If you could go back in time and kill baby Hitler, would you?'* Zijn antwoord was: *'Hell yes I would.'* Met zo'n vraag zitten we midden in hoe tijd te verstaan en in hoeverre er verschillende visies op het fenomeen tijd zijn. Jeb Bush' reactie is een Herodus-reactie: vermoord de kinderen die eventueel je oppositie – vijand – kunnen zijn. Het is een bekrompen reactie op het geweld dat om ons heen heerst, en evenzeer een uiterst gewelddadige reactie. Hoe graag we het verleden recht willen zetten – gelukkig maar dat we niet in de tijd kunnen reizen. Alhoewel, tegenover de lineaire tijd die we niet terug kunnen draaien, wordt in zekere zin bij Paulus en Lucas een andere tijd gezet.

98. Galaten 3:6-9.

99. Colossenzen 3:18-25.

100. Genesis 38,1-25.

101. <https://www.youtube.com/watch?v=76MIVLbv1zE>.

Een tijd van hoop die inbreekt binnen deze wereld die haaks staat op de lineaire tijd waarin mensen die buiten deze tijd vallen opgenomen worden. Een tegentijd zou je kunnen zeggen, een tijd die tegen de dominantie van Pax Augustus in gaat. Een tijd die nu nog steeds als dominant geldt. Een afgedwongen vrede, opgelegd zonder ruimte voor het onverwachte, of het vreemde, opgenomen in het eigen waardoor het ongemak verdwijnt, is geen vrede. Het is het proberen opheffen van de onrust die het vreemde en de vreemdeling bij ons teweegbrengt.¹⁰² De gemeente als plaats waar de onrust die de vreemdeling ons brengt geoefend kan worden; dit samen met ons kwetsbaar zijn met al onze gezamenlijke verlangens, hoop en eigenaardigheden.

Gemeente als oefenplaats voor het kwetsbare.

Amen

102. Rudi Visker: *Vreemd gaan en vreemd blijven, filosofie van de multiculturaliteit*, Sun 2005. 'Ieder van ons ervaart voortdurend hoe tegenover de waarden waarmee hij zich verbonden voelt er anderen staan waarmee anderen verbonden zijn. Die verbintenis krijgt daardoor iets willekeurigs en die willekeur heeft iets bedreigends: plotseling beseffen we dat we vastzitten aan waarden die eerder óns hebben dan dat wij hén hebben (...)' Die ervaring kan iedereen vandaag opdoen: wie vol goede bedoelingen het 'interculturele' gesprek aangaat met mensen met werkelijk andere loyaliteiten en waarden, kan tot zijn schrik ontdekken dat er een kloof gaapt tussen het 'begrijpen' van en het 'begrip hebben voor' andermans waarden en gehechtheden. Het vooral onder jongeren populaire ultra-individualisme ('ik bepaal mijn identiteit zelf wel') en fundamentalisme in zijn diverse varianten (religieus, cultureel, nationaal, 'Verlichtingsfundamentalisme') zijn eigenlijk alleen te begrijpen als een soort reactieformaties op deze alomtegenwoordige ervaring van het toevallige, contingente en constateerbare van mijn eigen overtuigingen, praktijken en waarden. Zo kan ik mijzelf op de borst gaan kloppen over 'ons prachtige land' (onze premier heeft het daar voortdurend over), of ik kan mijzelf terugtrekken in mijn zelfgekozen vriendenkring of in mijn miniparadijs en bijvoorbeeld mijn volkstuin vol zetten met kabouters en elfjes. Ook het terroristisch fundamentalisme dient vanuit deze achtergrond van de fragiliteit van identiteiten, religies en antireligies te worden begrepen.'

G'd heeft waterdragers nodig

Preek Penitenciaire Inrichting Lelystad 17-01-2010

Lezing Johannes 2:1-12

Op de derde dag ... dat is het begin van de lezing van vanmorgen. Met de derde dag is altijd iets bijzonders aan de hand. De derde dag scheidt G'd de wateren van het land, G'd creëert land om te leven en te wonen, om vruchtbaar te zijn voor plant dier en mens. De derde dag wijst in dit geval ook vooruit naar de dag van de opstanding. De derde dag is de dag die de toekomst openlegt, het is een dag waarop de toekomst zich aandient. Een dag voor de mensen die het uitgehouden hebben. De derde dag verwijst naar de opstanding van Jezus, dat zijn verhaal met ons en deze wereld niet voor niets is geweest, want door de dood mogen wij weer leven.

Op deze derde dag wordt door ons een nieuwe toekomst gevierd om de opstanding van Jezus. En hier in dit verhaal door de bruid en de bruidegom, want dit verhaal is een proloog, slechts een begin van Jezus' optreden in het openbaar van twee mensen die samen verder willen gaan. En gek genoeg worden ze verder in het verhaal niet genoemd. Behalve die ene keer dat de bruidegom aangesproken wordt aan het einde van het verhaal door de ceremoniemeester – maar het feest kon al doorgaan zonder dat hij iets wist van de moeilijkheden dat er te weinig wijn was ingeslagen. 'Iedereen zet zijn gasten eerst de goede wijn voor en als ze dronken zijn de minder goede.'

Alles van de organisatie tijdens het feest gaat langs de bruidegom heen zoals het hoort bij het feest. Het middelpunt van het feest moet zich geen zorgen maken om het feest, toch?

Het verhaal is nog absurder – in onze ogen – want het succes van het feest begint niet bij de aanwezigheid van Jezus op het feest, maar begint door de woorden van Maria, dit tot tweemaal toe. De eerste keer bij het aanspreken van Jezus, de tweede keer bij het aanspreken van de bediende met 'doe maar wat hij jullie zegt'.

Maria is hier de motor van het verhaal en bepaalt zo het begin van Jezus' optreden. De derde dag van het feest, daar zijn Maria – vaak moeders – voor nodig maar ook bedienden, waterdragers, anders kan het leven niet doorgaan.

God de Eeuwige heeft waterdragers nodig en in zijn/haar genade mag/kan iedereen dat zijn. Als we maar de vraag horen 'doe maar wat hij zegt'. Trouwen kun je ook als je nog in de tweede dag zit, in het donker, je mag een voorsprong op de toekomst nemen. Zo werd deze week getrouwd in de gevangenis. Twee mensen beloofden elkaar hun trouw. Je kunt wachten tot je weer vrij bent, je mag die vrijheid ook naar binnen halen en in gevangenschap de toekomst die je samen gaat delen beginnen te vieren. Dood en leed, pijn krijgen een ander perspectief, ze hebben mogelijkheden gekregen. Met wijn als symbool van deze toekomst, van leven na de dood. Wij zijn gevonden als dienaren voor de Eeuwige en mogen hierbij dienen.

Amen

Waar haal je energie uit?

Preek Penitentiare Inrichting Lelystad

1^e lezing 2 Koningen 4:42-44, 2^e lezing Marcus 8:1-3

Drie dagen is een bijbelse termijn waarbinnen uitdagingen helder worden!

In het verhaal van vandaag speelt dat een rol. Drie dagen volgen en niets meer te eten. Eten dat je nodig hebt voor de terugreis. Je kunt op een plek zijn waar je energie opdoet, maar zo'n plek verwatert als je niet vooruitkijkt en denkt: ik heb eten nodig voor de terugweg.

De opening van dit verhaal is de opmaat naar de ontmoeting met de farizeeërs. Daar wordt het volgen omgedraaid, Jezus wordt op de proef gesteld en er wordt om een teken gevraagd.

Daar waar de mensen volgen komt er een teken van overvloed en krijgen ze brood om terug te keren. In het volgen van Jezus vindt de vermenigvuldiging plaats. Niet in het calculeren van de uitkomst. Zo'n verhaal lees ik dan als een aanmoediging voor ons, om te blijven openstaan voor de verwondering, mogelijkheden, ook al lijken ze uitgeput. Je ziet het ook aan de volgelingen van Jezus. Zij schieten ook eerst in het ongeloof: 'Maar hoe zou iemand hun hier, in deze verlatenheid, van genoeg brood kunnen voorzien?'

Vragen op de dag dat het er op aankomt, wie kent ze niet!

In dit leven lopen we regelmatig tegen de grens van ons kunnen aan. Onvermogen, ons ongeloof dat er iets zou kunnen veranderen. Aangezien dit onaangenaam is, proberen we dat dan te verdoezelen of met geweld te vermijden. En gaan we de onderliggende uitdaging niet aan. En spreken net als de leerlingen uit: 'Maar hoe kan iemand hier ... en lopen weg voordat we het proberen of willen, net als de farizeeërs. Eerst willen we bewijs dat het zou kunnen lukken!'

Want, o wee als we door ons onvermogen gevangen worden en depressief raken. Liever houden we een ander beeld van onszelf op. Zoals een kind het beeld van zijn moeder of vader ophoudt als het zegt: 'Mijn moeder is de liefste ter wereld' of 'Mijn vader is de allersterkste', houden we vaak dat beeld van onszelf op. Ik ben [...] en vul maar in. Een ieder die daar een ander beeld van heeft gaan we uit de weg en of kleineren we. Grenzen en hoe om te gaan met onmogelijkheden is in die zin dan ook het thema van de preek naar aanleiding van de lezingen van vandaag.

Een regisseuse zij tegen mij terwijl we koffie dronken: 'Maakt mijn werk nog wel verschil?' Deze zomer dacht ik van wel. In de parken waar de voorstelling speelde kwamen er veel nieuwe mensen naar mijn voorstelling. Er waren veel mensen van een andere cultuur en vaders en moeders met kinderen. Mooi om die verschillende achtergronden te zien en hoe mensen samen aan het genieten zijn. Ik werk er het hele jaar aan en krijg er geen salaris voor. Hoelang zal ik doorgaan of zal ik dan toch maar docent worden? De maatschappij zit er niet op te wachten, waardeert cultuur niet. Het is uit. Het wil de mensen niet voeden. Het maakt ze niet uit hoeveel mensen met cultuur in aanraking komen en dat ze samen genieten.¹⁰³

De vertwijfeling van haar stem kun je, maar dan voordat ze begonnen zijn, terughoren bij de discipelen van Jezus en de volgelingen van Elisa. Die willen niet met voeden beginnen, want je hoort bij voorbaat al de mislukking in de stem door klinken. Er is niet genoeg, we kunnen mensen niet voeden. Mensen hebben honger maar er is te weinig eten. Of later bij de farizeeërs: eerst bewijs dat het werkt, anders doen we niets. Zo zijn deze lezingen een vraag aan onze inspiratiebron, waar laten we ons door inspireren? Sta je open in de verlatenheid van het leven, in de woestijn, voor de mogelijkheid van delen en daarmee in het volgen van Jezus of val je terug op jezelf, je angst en ga je verandering daardoor uit de weg! Het is een verhaal dat vraagt om een antwoord. Drie dagen Heer, dan komt de helderheid, u bent ons voorgegaan help ons uw weg te begrijpen.

Amen

103. Zjuul Burgering. In 1996 medeoprichtster van Stichting Oneffe. http://www.kumulth.nl/mede_zjuul.html.

Als theatermaker was zij medeoprichtster van kindertheater met *de Tent van mijn Tante* 2004-2009. Nu actrice in Kees en Koos kindertheater opgericht in 2001. Werkt mee aan kindertheaterfestival Vrije Vogels Amsterdam. Ook is zij bedrijfsleidster van Sound Umbrella Fabric, dat theatrale objecten van stuk gewaaide paraplu's maakt. Zij is getrouwd met musicalschrijver en aardwetenschapper Ynze Baumfalk.

Open de ogen

(en oren zodat wij uw weg mogen horen en bewandelen. U bent genadig en geeft nieuwe kansen, wees met ons als we bang zijn, moe zijn, geen uitzicht hebben, ga met ons. Amen)

Preek Penitenciaire Inlichting Lelystad 2010

Lezing Exodus 34, 4–9

Mozes kapte twee stenen platen gelijk aan de vorige. De volgende ochtend beklom hij in alle vroegte de Sinaï, zoals de Heer hem bevolen had. De twee stenen platen nam hij mee. De Heer daalde neer uit een wolk, kwam bij Mozes staan en riep uit: 'Heer! De Heer is een barmhartige en genadige G'd, geduldig, groot in liefde en trouw, die goedheid bewijst tot in de duizendste generatie, die misdaden, overtredingen en zonde vergeeft, en een schuldige niet ongestraft laat, maar de misdaden van de vaders straft in hun kinderen en kleinkinderen, in de derde en vierde generatie.' Onmiddellijk viel Mozes op zijn knieën en boog. Toen sprak hij: 'Och Heer, wees zo goed en trek met ons mee. Dit volk is halsstarrig, maar vergeef ons ongerechtigheden en zonde, en beschouw ons als uw bezit.' In dit verhaal hoor je dat er plaats is voor een herkansing. Toen Mozes de eerste maal de tafelen met de tien geboden haalde kwam hij beneden en zag dat het volk een stier had opgericht. Mozes was erg lang weggebleven en de mensen wilden iets hebben om zich aan vast te houden, waar ze hun hoop, maar ook hun kwaadheid op konden projecteren. Iets buiten hen en zo werd er een gouden kalf geboetseerd. Later wordt geschreven¹⁰⁴: dit is de G'd die u uit Egypte heeft geleid, weg van onderdrukking, opgericht je eigen weg tegemoet, je eigen waardigheid vinden. Dan¹⁰⁵ komt Mozes de berg af en ziet dat de mensen rond een gouden stier dansen en hij smijt de platen – de tien geboden – aan stukken.

Deze zouden toch niet aan de mensen besteed zijn. Mozes is radeloos, want als G'd niet meer met het volk optrekt, kan Mozes ook niet meer bij hem te rade gaan en zijn ze niet meer dan een hoop rondtrekkende mensen. Hij vraagt G'd dan om zijn wegen bekend te maken, voor rabbijnen – joodse theologen – is dit een belangrijke tekst. Het gaat om G'ds wegen kennen, kun je dichtbij hem komen ook al is hij niet zichtbaar. Uittocht betekent plaatsmaken voor het zwakkere, geen slaven willen hebben, jezelf niet tot slaaf maken. Ruimte die ontstaat als je afstand doet

104. Exodus 32:8.

105. Exodus 32:19.

van opgeblazen zijn, jezelf groot maken, je zelf groot maken betekent anderen klein maken, kleineren. Uit slavernij wegtrekken is blijven geloven in het onmogelijke, op doortocht naar bevrijding en ruimte.

Gij barmhartige G'd, groot in uw trouw aan ons die het verlangen in ons opwekt naar een nieuw leven, wij vragen u, laat uw woord zich in ons hart nestelen zodat we ons thuis kunnen voelen bij u, dat u de bron van ons bestaan wordt door uw zoon en geest. Wij bidden samen het gebed dat u ons geleerd heeft:

*Onze Vader
die in de hemel zijt
Uw naam worde geheiligd
Uw koninkrijk kome
U wil geschiede
gelijk in de hemel
als ook op de aarde
geef ons heden ons dagelijks brood
en vergeef ons onze schulden
gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren
want van U is het koninkrijk
de kracht en de heerlijkheid
tot in de eeuwigheid.*

Amen

Wat wil je dat ik doe?

Preek Penitentiare Inrichting Lelystad 2009

1^e lezing Jesaja 11:1-9, 2^e Lezing Marcus 10:32-45

Vooropmerkingen bij het maken van een preek

*Naast de Troon willen zitten – plek claimen*¹⁰⁶

*Jezus vraagt ‘Wat wil je dat ik doe?’*¹⁰⁷

*Zoon van Timeüs, Bartimeüs ‘Het willen zien’*¹⁰⁸

*Omstanders snauwen.*¹⁰⁹ *De blinde doorbreekt hun ‘met Jezus zijn’*¹¹⁰

*Omgordel met gerechtigheid; gerechtigheid is nu vaak uit balans en de nadruk is op vergelding komen te liggen, dit kleed mogen we afgooien*¹¹¹.

Er kunnen zich voorvallen in je leven voordoen waardoor je als het ware verblind wordt. Gisteren was ik bij een vriend die drie jaar geleden zijn tweeëntwintigjarige zoon heeft begraven, zijn oogappel, dood tegen een boom. Hij zou nog even langs zijn werk gaan, vertelde hij zijn ouders, om iets op te halen. Twee uur later stond zijn auto geparkeerd tegen een boom en was hij dood. Mijn vriend was iemand die van alcohol hield, dus de fles was gauw gegrepen en hij had zichzelf op het nippertje af niet dood gedronken. Blind omdat hij niet meer kon zien, de twee dochters die hem nodig hadden en zijn vrouw die van hem hield. Beiden gevangen in hun verdriet zocht hij de uitvlucht in de fles. Gisteren zocht ik hem op, in zijn afkickplek. Beetje bij beetje leerde hij weer zien en hoorde dat zijn dochters hem nodig hadden: *‘Mooi is dat Harry, dat ik weer merk dat ik kan helpen.’*

Vrijdag was ik bij één van jullie gevangenen op cel, hij had het moeilijk. Zijn sterkedrankinname was plotseling gestopt en hij zat daar alleen op cel. Hij kon niet zien voorbij de noodzaak van dat ene pilletje, zijn lijf schreeuwde het uit. Gelukkig kreeg hij dat pilletje en hopelijk kan hij ook ooit weer gaan zien voorbij de verslaving.

106. Marcus 10:35.

107. Marcus 10:51.

108. Marcus 10:46.

109. Marcus 10:48.

110. Marcus 10:49.

111. Marcus 10:50.

Soms is er geen na en ik wou dat ik met Jezus kon zeggen: 'sta op.' Zie, je geloof heeft je gered.

Maar ik zwijg en laat zo hopelijk de geest spreken die de woorden tussen mensen vorm kan geven op een manier die ook voorbij mijn begrip gaat.

Vaak zijn onze ogen verblind opdat we alleen voor ons kunnen kijken, omdat we niet durven, omdat het geloof in verandering ver te zoeken is. 'Ik, veranderen? Dominee, laat me niet lachen het is goed zo. Als ik kalm word dan krijg ik problemen, dan moet ik na gaan denken, nee het is goed zo, ik wil niet nadenken, het is te moeilijk.'

T

och blijf ik op verandering hopen, soms tegen beter weten in, en de signalen te vinden van veranderingen of van het werk van G'd in deze wereld. Niet zien komt op verschillende manieren naar voren, daar waar de nadruk komt te liggen op de vergelding bijvoorbeeld. Van de week nog bij 'Vrouw en paard' op de tv vertelde een politicus dat mensen langer vast dienen te zitten, slachtoffers hebben recht op die vergelding. Recht is dan uit zijn context gehaald, je ziet juist in Jesaja dat het omgorden van gerechtigheid voorafgaat aan vergelding.¹¹² Rechtvaardigheid heeft te maken met leven en niet in de kracht van het leven in de dood zijn. Zoals mijn vriend midden in het leven blind was, dood voor de vraag van zijn dochters. Gerechtigheid is de kans krijgen opnieuw te mogen beginnen, eigen wangedrag zien en daar lering uit trekken of zoals de blinde, het enige wat hij nog bezat, zijn kleed waarin hij het geld ophaalde achter zich werpen en naakt voor Jezus staan. Je hebt niets meer te verbergen, je mag er staan zoals je bent maar je moet je wangedrag zien en blijven geloven dat een ander leven voor je is weggelegd. Zo begint verandering. En laten we recht en vergelding maar aan G'd overlaten, wij hebben al genoeg aan het leren zien van onszelf. Want bij schreeuwen voor langere straffen speelt ook vaak de onmogelijkheid mee om via de ogen van de ander, de gedetineerde, te kunnen kijken.

112. Jesaja 11:5.

*Opdat we mild mogen worden voor elkaar
Leven mogen zien
Midden in de dood die ons omringt
Als uit het graf van de gevangenis mogen komen
Als herboren
Anders
Dat we ons kennen
Met de moed om te geloven
Het kleed van bedelaar
Het kleed van uitschot zijn
Het kleed van gedetineerd zijn
Van ons afgooien
Weten dat Jezus vroeg: wat kan ik voor je doen*

*De wens om te zien
Leren
Te spreken*

Amen

De moeder van Jezus was er

Preek Penitenciaire Inrichting Lelystad,

1^e lezing Exodus 17:1-6, 2^e lezing Johannes 2:1-12

Jezus is met zijn discipelen uitgenodigd op een bruiloft in Kanaän te Galilea. In de tekst staat dat zijn moeder daar ook is. Een moeder? Ja, natuurlijk, Maria, de vrouw van Jozef. Afgelopen kerst hebben we de geboorte van haar zoon nog gevierd. Maar stel nu dat we alleen het evangelie van Johannes zouden lezen. Stel nu dat we Mattheüs en Marcus en Lukas niet hadden. Johannes begint: 'In het begin was er het woord, en het woord was bij God en het woord was God ... Het Woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond.' Geen woord over een moeder. Ja, de andere evangelisten hebben het wel over een moeder en een gezin en een stal, maar Johannes niet. En toch is daar in één keer, op die bruiloft in Kanaän, de moeder van Jezus aanwezig. Geen geboorteverhaal, geen stal, alleen maar grote woorden over het begin van alle dingen ... en dan ineens ... een moeder. En die moeder zegt tegen haar zoon: 'Ze hebben geen wijn.' In de Nieuwe Bijbelvertaling staat: 'Ze hebben geen wijn meer', maar dat staat er eigenlijk niet. Misschien is er op deze bruiloft wel nooit wijn geweest. 'Ze hebben geen wijn.'

Vrouw, wat heb ik met u van node?

Het antwoord van Jezus is schokkend. Het 'Wat wilt u van me?' van de Nieuwe Bijbelvertaling zou je nog positief kunnen opvatten; in de vertaling van 1951 staat: '*Vrouw, wat heb ik met u van node?*' Wat is er tussen u en mij? Wat zijn wij van elkaar?' Een dergelijke vraag stelt de zoon aan de vrouw die net geïntroduceerd is als zijn moeder. Als moeder zou je toch vreemd opkijken als je zoon zo zou antwoorden: 'Wat wilt u van me?' 'Mijn tijd is nog niet gekomen.' Het lijkt er bijna op dat Jezus de relatie tussen moeder en zoon ontkent. In ieder geval worden we aan het denken gezet: hoe zit dat nu tussen Jezus en zijn moeder?

Schepping

Zoals ik al zei, heeft het Johannes-evangelie een heel ander begin dan de andere evangeliën. 'In het begin was het woord.' Het lijkt een beetje op het begin van het scheppingsverhaal: 'In het begin schiep G'd de hemel en de aarde.' Het begin van Johannes is een hervertelling van het scheppingsverhaal. In plaats van een geboorteverhaal, een scheppingsverhaal waaruit blijkt dat Jezus, die het Woord wordt genoemd, bij G'd vandaan komt. Als je vraagt: 'Waarvandaan komt Jezus?' moet je,

volgens Johannes, antwoorden met: 'Bij G'd vandaan.' Want in het begin was het woord en het woord was bij G'd en het woord was G'd. Daarom is die relatie tussen Jezus en zijn moeder ook zo gespannen. Soms wordt wel eens gezegd dat een zoon op zijn moeder lijkt. Als je iemand wilt begrijpen moet je kijken naar zijn of haar ouders. Maar voor Jezus geldt dat op een heel andere manier. Als je vraagt wie Jezus is, kun je niet blijven bij de moeder, dan moet je andere woorden over het ontstaan van de wereld gebruiken: 'Het woord dat vlees geworden is.'

De derde dag

Het begin van het Johannes-evangelie herinnert ons aan de schepping in Genesis. En dan lezen we aan het begin van hoofdstuk twee van Johannes: 'Op de derde dag was er een bruiloft in Kana, in Galilea.' De derde dag. Bij het scheppingsverhaal in Genesis scheidt G'd op de derde dag het land en de planten en bomen, het begin van de leefwereld van mensen. Uit het water komt land tevoorschijn, de mogelijkheid voor mensen om te leven. Leven op het droge land. Vaste grond onder de voeten, dat is wat G'd scheidt op de derde dag. En hier op de derde dag verandert Jezus' water in wijn. Op de plek waar het feest wordt gehouden staan watervaten die door de joden, zo schrijft Johannes, gebruikt worden voor de reiniging. Water is dubbelzinnig: deze vaten werden gebruikt voor de reiniging, met water dat ook dorst kan lessen of een bedreiging kan zijn. Dit water dat reinigt¹¹³ is ook het water dat je kunt drinken¹¹⁴ of waarin je kunt verdrinken,¹¹⁵ en van dit water maakt Jezus wijn.

'Ze hebben geen wijn'

En daarmee komt onze tekst ook in een ander daglicht te staan. Maria zegt tegen haar zoon: 'Ze hebben geen wijn.' Ze weet dat ze het van hem moet verwachten. Ze vermoedt zijn bijzondere afkomst en opdracht. Ze vraagt ernaar: 'Ze hebben geen wijn. Geef ons te drinken!' Ze hebben geen wijn, het feest is geen feest, er ontbreekt iets wezenlijks, de goede wijn. En dan klinkt het antwoord van Jezus een stuk minder hard. Misschien zelfs wel bijna beschermend: 'Wat wilt u van me? Mijn tijd is nog niet gekomen.' Maria, het is nog niet zo ver ... wacht nu nog maar, want mijn grootheid laat ik zien door te sterven en terug te keren naar de Vader. Mijn tijd is nog niet gekomen.

113. Numeri 19:6.

114. Mozes: Exodus 17:6.

115. Noach: Genesis 6:9-22; 7:1-9.

Het daadwerkelijke wonder

En Maria gelooft. Maria zegt tegen de aanwezige bedienden: 'Doe maar wat hij jullie zegt, wat het ook is.' En Jezus verandert water in wijn. De beste wijn, die tot het laatst bewaard is gebleven, misschien was er al wijn, maar al was die er, de beste wijn is het werk van Jezus. Daarmee verwijst de bruiloft in Kana, in Galilea terug en vooruit. Terug naar de schepping: het dubbelzinnige water wordt in wijn veranderd. Zoals in Genesis G'd het land tevoorschijn roept uit het water. Land waarop mensen kunnen wonen. Wijn die mensen kunnen drinken op het bruiloftsfeest. En met het bruiloftsfeest wordt vooruit verwezen naar die nieuwe toekomst. Het moment waarop het koninkrijk van G'd ten volle werkelijkheid wordt. En daar staat het wonder van Jezus Christus tussenin. Hij die water in wijn verandert. Hij die door zijn dood leven geeft.

Onze situatie

Wij mensen leven tussen vroeger en straks. Wij leven een leven dat dubbelzinnig kan zijn. Soms gaat het ons goed, soms gaat het minder goed en andere keren gaat het ronduit beroerd. Je kunt je zorgen maken, je suf piekeren, en je eenzaam voelen. Het gevoel dat het water je tot de lippen staat. De G'd die uit het water land tevoorschijn riep, is dezelfde G'd die ons bij elkaar roept op het bruiloftsfeest. Een feest waar water in wijn veranderd wordt door de Zoon: herschepping.

*'God die ons aan elkaar als wijn te drinken geeft,
zendt op het feest die daar het zoet geheim van heeft:
Hem, die geheel ons zijn herschept, en zie 't is goed,
die water maakt tot wijn, vreugde in overvloed.'
'O Geest van G'd, bewaar ons altijd bij de Heer,
bewaar ons bij elkaar, verbind ons meer en meer,
opdat wij vrolijk zijn, gezond van ziel en bloed,
en bij uw bruiloftswijn leven in overvloed.'*

Amen